

MODRA  
OPTICA  
LETO  
IX

# MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Vladimir Bartol. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

---

## VSEBINA 10. ŠTEVILKE

### SEPTEMBER

*Vladimir Bartol*: Namesto uvoda k Alamutu

*Miško Kranjec*: Gugalnica

*F. X. Šalda*: O tako imenovani nesmrtnosti pesniškega dela

*Jože Kranjc*: Boter

*Tone Potokar*: Beležke o Milanu Rakiću

*Stevan Atanasov*: Pismo

Razno

---

## NAMESTO UVODA K ALAMUTU

VLADIMIR BARTOL

V maju leta 1927. sem čital v improviziranem literarnem krožku v Parizu enega od svojih literarnih prvencev, črtico »Ljubezen velikega kana« (izšla jeseni istega leta v Lj. Zvonu). Josip Vidmar, okrog katerega smo se takrat zbirali, se je izrazil o njej povoljno in pripomnil: »Bartol, vem za snov, ki bi utegnila biti kakor nalašč za Vas. Marco Polo pripoveduje v svojem popotnem spisu o nekem orientalskem mogotcu, ki si je izmislil strahovit sistem, kako narediti iz svojih vernikov slepo orodje za svoje načrte. Na nekem gradu si je ustvaril nekakšne rajske vrtove. Svojim pristašem je dal napoj, da so zaspali, in potem jih je velel prenesti v te vrtove, kjer jim je nudil vsa razkošja tega sveta. Prepričal jih je, da so bili v raju in da se bodo spet tja povrnili, kakor hitro bodo izvršili ta ali oni njegov ukaz. Tako jih je potem uporabljal, da so morili kneze in kralje, ne da bi se bali smrti.«

Z vedno večjim trepetom sem ga poslušal. Ali ni bila to tista tako dolgo iskana »snov«, za katero sem stikal po knjižnicah in arhivih in za katere uresničenje bi bilo vredno živeti in tvegati veliko in pogumno življenje? Doslej sem bil že trčil na nekaj zgodovinskih osebnosti, v katera bi se bil mogel zagristi in ob katerih sem čutil neki čuden drget radostnega sozvočja. Mesmer, Cagliostro in še neki drugi so bili, o katerih sem imel že lepe kupe izpiskov in zapiskov; že začetih zasnutkov, dá, celó celo dramo. Toda ob snovi, ki mi jo je pripovedoval Vidmar, sem začutil, kako se me je bila dotaknila usoda.

»Kakšna zamisel, ta sistem!« sem dejal. Vidmar nato: »Ali se vam ne zdi, da je to strahovit cinizem, tako zavajati ljudi v zmoto in jih potem poslati v smrt?«

Prisluhnil sem. Nisem prav razumel. Zamisel onega orientalskega mogotca se mi je zdela tako izredna in tako imenitna, tako genialna in tako fantastična, da nisem niti pomislil, da bi utegnilo biti v njej kaj ciničnega. Vendar me je Vidmarjeva pripomba osupnila. Neko daljno resničnost sem čutil za njo. Zdelo se mi je, da nečesa še ne vem o življenju in da še nisem dozorel zanjo. Sklenil sem, zastaviti vse svoje življenje, svoje telo in svojo dušo, svoje umske in svoje čustvene sposobnosti, da bi ves ta sestav doumel. Enkrat za vselej sem se odločil.

Ko sem ponovno izpraševal Vidmarja po onem junaku, da bi še kaj izvedel, mi je obljubil, da mi bo posodil, ko se bova vrnila v Ljubljano, knjigo Marca Pola.

Odpoval je pred mano. Ko sem prišel za njim, je bila ena mojih prvih poti k njemu. S tresočimi rokami sem sprejel iz njegove knjižnice obljubljeni zaklad in ga hitro odnesel domov.

Od takrat menda ni minil dan, da bi ne bil mislil na svojega junaka. Ni minil teden, da bi ne bil napravil kakšne beležke, da bi se ne bil obogatil s kakšno izkušnjo, ki bi mi služila za moje delo.

Kupi knjig so se gromadili na moji miznici. Licejka je morala odpreti svoje skrivne zaklade. Druge knjižnice za njo. Izkušnje iz prve mladosti so me poučile, da se je treba pripraviti za svojo stvar temeljito.

Leta 1928. sem pri vojaki pripovedoval svojo prvo zamisel za roman tovarišu C. Začudil se je.

»In ti odlašaj s tako imenitno snovjo?!« mi je rekel. »Da bi bil jaz pisatelj, bi si šel hitro ogledat dotične kraje in bi potem v eni sapi napisal roman.«

Dejal sem mu, da potrebujem izkušenj na živem telesu.

Ali se niso v tistih časih kovali na okopih petrovaradinske utrdbe neki čudni naklepi? Trije mladi možje v preprostih sivih uniformah, dva s skrajnega severozapada, eden s skrajnega juga, so si delili vloge. Ko je odšel eden od trojice, bodoči mislec, za trenutek stran, v tajni slutnji, ali ga nista ostala dva izbrala za bodočega »Führerja«? Mladostne sanje? Dá, in bogata izkušnja za bodoče delo. Tisti melanholični večeri na okopih stare trdnjave z vso svojo vzvišeno osamljenostjo, ko so sijale na nebu prodirne zvezde in se je pod obzidjem valila Donava, ali niso zapustili globoko sled v občutljivem mladem srcu?

Prihodnje leto poleti sem bil na orožnih vajah v Rajlovcu pri Sarajevu. Pri nekem poletu nad Kalinovik naju je s pilotom D. P...ćem, tudi rezervistom, pri povratku zajel nad strugo reke Željeznice močan veter. Šibki stroj starega kova je metalo sem in tja kakor odtrgano peresce. Pilotu, neizvežbanemu in šibkemu fantu, so omagovale roke. Ni mogel več vzdržati. Prosil me je, da bi jaz za nekaj časa prevzel krmilno palico. Vedel sem, da bi to pri moji neizvežbanosti pomenilo gotovo smrt. Prijel sem ga za ramena in mu vroče prigovarjal, naj vzdrži. Ko sem pogledal v blazno se vrteči propeler, se mi je zazdelo, da se mi je sredi kolobarja prikazal bradat obraz, ovit v arabski burnus. Da bi poginil, preden sem izvršil svoj načrt? »Moraš vzdržati!« sem zaklical tovarišu. Ko sva končno srečno pristala, ni imel več toliko moči, da bi bil zlezal sam iz aparata.

Po tem poletu sem prvič poskušal, da bi uresničil svojo zamisel...

Prišla so leta težkih preizkušenj. Treba si je bilo ustvariti najprej instrument, svoj slog. Treba je bilo premeriti vse višine in vse globine človeškega srca. Praktično preizkusiti sleherni problemček v zamisli. V noveli »Nesrečni ljubimec« sem prvič začutil, da sem se od daleč dotaknil svojega junaka. Ali ne razpolaga tudi nesrečni ljubimec Kalinin s srci svojih soljudi kakor oni orientalski mogotec? Vrtal sem dalje, iskal, skušal se dotipati do razumevanja svojega junaka. Skoraj sleherna novela ali črtica iz tistega časa je v neki bližji ali daljni zvezi z njimi. Moji takratni zapiski pričajo dovolj zgovorno o tem. Življenje je bilo burno, vsak uspeh ali poraz, bolečina, srčna ali umska, vse je končno dobilo svoj izraz v krajši ali daljši beležki, ki je nosila napis: H. b. S. (= Hasan ben Saba). Naštevati vse to bi bila dolga, dolga povest. Vse, in najsi je bilo še tako kruta osebna preizkušnja, je bilo v neki jako čudni povezanosti z vodilno snovjo, kot da bi avtorju usoda sama prihajala naproti. Kaj čuda, če je v onih dneh veliko govoril in pisal o nekem

činitelju, ki si ga je drznil primerjati Sokratovemu demonu, ne vedoč zanj primernejše oznake in razlage.

Prvi rezultat iz vseh teh iskanj je bil, da je bil »cinizem« orientalskega mogotca razumljen. Toda snov se dolgo ni hotela premakniti s te točke. Življenje je avtorja zablelo v takratne literarne boje (rajši: boje med literati), katerih višek in končni rezultat je bila njegova drama »Lopez«. Tako ga je tedaj prevzela borbena strast, da je za trenutek izgubil iz vida svojo »snov«. Moralni neuspeh je bil združen z nič manjšim materialnim. Morda se je tedaj avtor prvič zavedel, kaj je resničen obup. Bilo mu je, kot da sipajo vanj ogenj iz strojnic. Čez nekaj mesecev se je zatekel v samoto na Dolenjsko. Tam je dozorelo jedro za njegov roman. Poizkusil je pisati. Toda od nikoder ni bilo pomoči. Tudi je čutil, da mora preizkusiti še nekatere probleme, najti pravo formulacijo in primeren izraz.

V »Sonati na pepelnično sredo« sem poskušal prikazati drugo stran vprašanja. Junak je isti kot v »Nesrečnem ljubimcu«. Toda zdaj ne gospodari več on s človeškimi srci, marveč je sam žrtev takega gospodovanja drugih. Ni avtorju posredoval te občutke, ta spoznanja samo njegov zadnji javni poraz, marveč so mu jih posredovale tudi neke intimnejše izkušnje, ki si jih je, morda povsem nezavedno in nehoté, po sili razmer in po nekih tragičnih okoliščinah sam privabil. Zmerom pogostejše postajajo beležke z napisom H. b. S. Segajo v vse smeri in vsa dejstvanja človeka.

Globina in višina sta v glavnem izmerjeni. Jeseni l. 1933. sem prišel v Beograd in se tam kmalu obogatil z mnogimi prepotrebnimi izkušnjami iz praktičnega udejstvovanja. V noveli »Al Araf« je končno formuliran odnos med onim, ki je »zgoraj«, in onim, ki je »spodaj«. Treba je bilo iskati širino, treba je bilo razmakniti svoj obseg. Tako zelo sem se bil že približal jedru »snovi«, da sem začutil, da mi ne more več »uteči«. Zamislil sem se, kako bi bilo, če bi ne bil šel to ravno, tvegano pot, marveč da bi bil sledil vsem onim številnim dobrim nasvetom, s katerimi so me leto za letom obsipali vsi oni, ki jih je moja usoda skrbela. Zgrozil sem se, kot da sem pogledal v prepad. Da bi to grozo, ta svoj občutek, kako blizu sem bil nekoč oni drugi poti (vsak človek stopi nekoč na neko razpotje), izrazil in se ga s tem iznebil, sem olajšano napisal novelo »Neznani činitelj«. Njen junak, Valentin Karba, je šel po oni drugi poti. Njegov blesteči sanjski grad El Azan se je raztreščil z njegovo smrtjo v nepovrat...

Staro, dobro reklo pravi, da nam je Bog najbližji, ko je stiska najhujša. Ali, v konkretnem primeru, ko je »snov« dozorela, so se našli, ki so avtorju zaupali in mu omogočili, da jo je uresničil. Bilo je več, kot je smel in si upal v danih razmerah pričakovati. Rok desetih let, ki si ga je bil ob začetku na pol za vzpodbudo na pol, da bi se omejil v času, zastavil, je potekel. *Alamut* bo skoro zagledal beli dan.

\*

Ogrodje romana je zgodovinsko. Avtor se ni skušal v ničemer oddaljiti od že utrjenih podatkov. Hasan Ibn Saba se je polastil trdnjave Alamuta l. 1090., in sicer po orientalskih virih z zvižajo, ki jo je bila že uporabila kraljica Didona pri osvojitvi Kartagine. L. 1092. je oblegal njegov grad emir Arslan Taš in tedaj si je bil Hasan že vzgojil v fedajjih preko

hašiša ter rajskih vrtov svoja živa bodala. Tudi anekdote, ki jih pripovedujejo Hasan sam in o njem njegova okolica, so vzete iz zgodovinskih virov. Tolmačenje je kajpada avtorjevo. Koliko je v starih zapiskih legende in mita, je zgodovinsko težko presoditi. Avtor se je prepustil svojemu instinktu in logiki stvari.

Čitatelja utegnejo nemara osupniti nasveti, ki jih daje veliki dai Abu Ali v četrtem poglavju svojim misijonarjem glede snubljenja pristašev. Toda avtor jih je povzel po Weilovi »Geschichte der Chalifen« (Mannheim, 1848, II. knjiga) in torej ustrezajo duhu takratne dobe. Datum umora velikega vezirja Nizama al Mulka ter sultana Maleka šaha je vzet točno po zgodovinarjih. Smrt dveh fedajev, ki sta se spričo sultanovih odposlancev na ukaz vrhovnega poglavarja ubila tako, da se je prvi zabodel z nožem, drugi vrgel s stolpa, popisujejo skoraj vsi orientalski kronisti...

Glede pisave arabskih (in perzijskih) imen sem upošteval poleg inozemskih strokovnjakov tudi Čauševićev hrvatski prevod korana.

Upam, da so posamezni tuji izrazi v tekstu samem dovolj obrazloženi ali pa se vsaj njihov pomen iz njega razume. Tako pomeni n. pr. *dai* (= vocans, kličoč, vabeči) muslimanskega misijonarja, kar je itak iz zamenjave obeh izrazov pri isti osebi razvidno. *Devi* (staroperzijski izraz) so bili prvotno velikanski demoni, ki so prebivali v gori Demavendu. Potem pomeni *dev* (srbsko: *div*, izraz, ki je prešel iz perziščine v arabščino in iz te v turščino, iz te pa v srbsščino) sploh velikana, giganta. Prav isto pot je napravil tudi izraz *pehlevan*, ki pomeni prvotno samo staroperzijskega junaka. V južni Srbiji se še danes bore vsako leto na sejnih v rokoborbi t. i. *pelivani* (pehlivani). Ti in podobni izrazi so prešli v vse dežele in jezike, kjer je nekoč gospodaril islam. (Tako je n. pr. znan indijski rokoborec nosil poleg svojega imena ponosni naziv pehlivana.)...

Morda bi me utegnil kdo vprašati, ali ima roman *Alamut* mimo zgodovinskega še kakšen globlji, morda tudi sodobnejši pomen. Zavestno mu slednjega nisem hotel dati. Da pa je črpal gradivo iz živih sokov, sem pokazal v prejšnjem odstavku. Veliki dogodki v svetu, vstajanje novih državnih tvorb in sistemov, večne vojne, strašni atentati, fanatični propovedniki in njih zaslepljene žrtve, vse to ni moglo iti povsem mimo njega, vse to se nemara v daljnih prisposodobah zreali v njem... Kaj je v njem dobrega ali slabega, o tem bo končno odločil čas.

## GUGALNICA

MIŠKO KRANJEC

Široka, bela in trda cesta se vije po vsej Savinjski dolini od Celja dalje, dokler se ne cepi sredi doline, od koder pelje en del proti Trojan-skemu klanecu, proti Ljubljani, drugi v Gornjo Savinjsko dolino in tretji v Šaleško dolino. Kajpa, so še druge ceste, ki se odtrgajo od te in vodijo bodisi proti Trbovljam, bodisi proti Šent Andražu, ali pa vsaj v bližnje vasi, od koder se spet trgajo ožje poti v klanec po gorah. Toda velika cesta je toli živahna, da vse druge tonejo s svojim mirom sredi njiv, hmeljevih nasadov in žitnih polj, kakor se izgubljujejo tudi vse vasi, potisnjene nekoliko stran od ceste.

Z dveh strani spremljajo dolino in jo oklepajo gore, ki so porasle z gozdovi, s travniki, in na njih valovijo redke njive. Kakor bi v pravljici Bog zaoral z velikim plugom po slovenski zemlji in so ostali ogromni razgoni, koder se lahko voda odteka.

In po tem razgonu vodi široka bela cesta, po tem razgonu teče voda z neštetimi manjšimi dotoki in po tem razgonu vozi železnica. Vse troje se vmes križa in prepleta, dokler se v mestu vse spet ne združi in potuje v še bolj daljni svet. Pet — šest vagonov pelje ljudi vsak dan po šestkrat v mesto in jih šestkrat vrača v dolino in v gore; gospodo, delavce, kmete, študente, potnike, tujce. Po reki ljudje ne potujejo, po reki plavajo samo še splavi, kadar vode količkaj narasejo, nasedajo na sipine in se splavarji potem po ves dopoldan ubijajo s splavom, dokler ga spet ne spravijo v sredino struge. Zato pa je cesta toliko živahnejša. Na cesti življenje neprestano vre, cesta ne pozna ne reda, ne pokoja. En sam predpis te spremlja po vsej poti: Vozi desno. To je edino pravilo, edina zapoved. Zato po cesti neprestano drevijo avtomobili, dvigajoč težak, neprijeten prah, ki ga pobirajo jablane ob obeh straneh ceste in ki se ga nekaj vlega na njive in na hmelj. Toda prah se nikdar ne poleže, razen kadar pade dež in opere cesto. Vse drevi po tej cesti: avtomobili, avtobusi, tovorni avtomobili, motorji, bicikli, vse to drevi. Samo konji ali voli, vozeč težek tovor, kimajo počasi in vozniki dremajo na vozovih, kakor povesod po svetu, in potniki, brezdomeci in vandrovc, ti potujejo počasi. Tem se nikamor ne mudi, potujejo pa vendar brez prestanka. Vse potuje, vse hoče nekam daleč. Potujejo najhitrejši vozovi, in potujejo počasni vandrovc, potujejo oblaki prek doline, potuje sonce, potujejo zvezde in potuje mesec in njegov odsev se lomi v drobnih valovih Savinje. Vse gre svojo pot, vse hiti, vsem je cesta samo kašipot daljnih ciljev. Samo hiše ob cesti, visoke in prostrane, z zamrežnimi okni in z zaprašenim steklom, s staro letnico nad vežnim pragom in z začetnimi črkami gospodarja, te ostanejo; ostanejo tudi prostrani, ogromni »marofi«, visoki kozolci, telefonski drogovi, električni vodi, ki križajo dolino, občestna znamenja in občestni kamni, ti ne potujejo. Ne potujejo niti drobne lastovke, ki posedajo po žicah, in na katere se zdaj komaj še utrujeni potnik ozre in tudi makaselci\* ne potujejo, vrtijo se okrog kozolcev in marofov, krožijo in obstanejo v podobi svetega duha nad poljem in trepetajo s perutmi. Tu ostanejo še hmeljevi nasadi, žitna polja, koruza, krompir in pesa, in jablane ter stare hruške.

Tako je na veliki cesti.

Dva kilometra od velike ceste, na pobočju, ki se za spoznanje dvigne nad dolino, česar pa od daleč niti ni opaziti, med veliko cesto, ki pelje proti Trojanskemu klancu in med cesto, ki pelje proti Ojstriškemu gradu, stoji vas in fara T... Na jug se pogled ustavi na gorah, ki s te strani oklepajo dolino, in kjer kraljuje Velika Planina s Krvavico. Na sever in vzhod pa leži dolina, s cestami, z železnico, z vodo in z življenjem. Onstran doline se vleče druga vrsta gora, izza katerih se kažejo prvi obrisi Pohorja, toda tu v ospredju kraljuje Gora Oljka nad Polzelo in Pako in zastira pogled v Šaleško dolino. — Na nizkem, komaj opaznem rebro, bolj podobnem gomili, so hiše, skoraj tesno druga ob drugi, zakaj vmesne predele zaslanjajo gospodarska poslopja, ki so še ogrom-

\* postovke.

nejša kakor hiše same. Vse je stlačeno na tej gomili. V središču stoji cerkev, s tistim značilnim stolpom, kakor jih imajo po večini cerkve v tej dolini. Poleg je župnišče, kaplanija, Prosvetni dom. Potem je šola, dalje so gostilne in trgovine, nekaj obrtniških delavnic, pošta in na drugi strani že zunaj Sokolski dom. To je vse, kar je mogoče stisniti na to zemeljsko vzboklino. Kmečke hiše so raztresene okoli teh, toda s posebnimi dovozi. V glavnem pa kmetje prebivajo po manjših vaseh in po pobočjih bližnjih gora, ali pa imajo kjer koli ob cesti hišo. Med hišami so majhni prehodi, velika dvorišča, grede z rožami in solato. Tesno na vse to pa so razprostrte njive s hmeljem. In hmelj prepleta vso dolino. Visoki smrečji drogovi v razdalji enega in pol metra se vrstijo in preprezajo vso dolino, da je kakor bi bila vsa en sam gozd, ovel gozd, ki pa ga vsako leto znova pomladi hmelj s svojim temnozelenim listjem. Zato je z ravnine med hmeljem pogled skoraj utesnjen, toda s ceste je videti gore, ki obkrožajo dolino. Večno modrikaste stoje okoli doline, one daljne celo vijoličaste barve; včasih jim vrhove oklepajo oblaki, kakor bi nasledli na njih. Zadaž za temi z gozdovi poraslimi gorami stoje velike planine, pokrite s snegom. Toda vse to je od tod nevidno, vidno je samo z velike ceste. Tu kraljuje samo Velika Planina s Krvavico in mnogo bolj zadaj Menina planina. To pa je tudi dovolj, zakaj otroci najprej, kadar se ozrejo po okolici, sprašujejo po teh. Imena imajo tudi vsi drugi vrhovi, toda so nekam brezizrazni v morju teh gorâ, skoraj brezimni tonejo med drugimi brezimnimi večjimi in manjšimi vrhovi, zakaj taki so, kakor drevje v gozdu; celo morje jih je in ne moreš jih vseh posebej imenovati.

Tam v gorah je mir še čudovitejši. Moti ga samo ukanje pastirjev in planincev, spomladi pesem redkih ptic. Toda tudi tu v tej vasi, dva kilometra oddaljeni od velike ceste, je čudovit mir. Ta mir je tu razlit vse leto in ga ne moti niti delo kmetov. Ne poleti, ne spomladi, ne pozimi ne vozijo tod avtomobili; vsak teden samo enkrat pripelje sem težek tovorni avto blago za trgovine, in včasih, zlasti kadar je poljsko delo, se kdo pelje z vozom po vasi. To pa je vse, kar rahlo moti ta mir, ki je razprostrt po teh poljih, med hišami in po vrtovih. Tako gre tu življenje vsa leta svojo enolično, mirno pot, ko je dva kilometra daleč toliko naglice, toliko ljudi, toliko vsega skoraj vznemirljivega. Rdeče večerne zarje žare nad gorami, pohorski vijoličasti vrhovi za Goro Oljko kažejo, da se tam svet vendar le širi nekam dalje.

Še vedne pa je dovolj vsega, kar lahko raduje človeka, bodisi odraslega bodisi otroka. Kakor povsod po svetu, tako tudi tu najdejo otroci dovolj vsega, da se radujejo in igrajo.

Vse to bi moral uživati Malikov Slavko, ko bi mogel »leteti«.

Tega pa Slavko ni mogel, zakaj ko je prišel čas, da bi se moral postaviti na noge in začeti racati po cesti, se je izkazalo, da ga noge ne držijo. Tudi ni kazal nikake posebne volje do zemlje, kakor bi se bal njene trdote. Rajši je čepel v naročju ali pa v vozičku, v katerem ga je Fanči prevažala: iz sobe na cesto v otroško družbo in s ceste nazaj v sobo.

Groza je stisnila srce materi in očetu. Potem sta poskusila z zdravniki, preizkušali so umetna in domača zdravila, vse so storili, da bi Slavko shodil. Slavko je potoval v očetovem ali pa v materinem naročju v mesto: po železnici, z avtobusom, z vozom in vračal se je prav tako v materinem ali v očetovem naročju, noseč polno lepih igrač za svojo samoto. Zakaj



Slavko je imel tak stol, da je v njem lahko sedel, ne da bi mogel iz njega pasti, in na njem so ležale njegove igrače.

Pomladi so šle prek doline z vso pestro živahnostjo, beli oblaki so jadrjali nad to dolino in zadevali v vrh Velike planine. Z gora pa so tekli bistri potoki in gnali mlinska kolesa in žage. V gorah je pela kukavica, nad njivami in okoli kozolca pa so krožili makaselci. Po cesti ne daleč od vasi je vrvelo življenje; avtomobilske hupe so prepevale in vlak je žvižgal ob Savinji med vrbjem. Vse to je prihajalo sem do vasi, kadar so na večer Malikovi posedeli pred hišo, in kadar sta prišla sem stric Vinko in teta Malka, in kadar je teta Slavka obstala na vežnem pragu, ozirajoč se po zapuščeni cesti, kjer ni imel nihče od nikoder priti, pa je vendar človek moral upati, da bo nekoč le nekdo prišel. Tam na cesti, po dolini, je vrvelo življenje, samo Slavko ni mogel »leteti«, ne tako, kakor letijo makaselci in lastovke, ne, kakor leti avto po cesti in železnica po dolini, niti, kakor leti Fanči in kakor letijo vsi drugi otroci.

Videl je Slavko Goro Oljko, ki stoji onstran doline, videl je to podolgovato goro, podobno živali z ogromno glavo, segajočo do neba. Na tej ogromni glavi pa čepi cerkev z dvema stolpoma, toda od tod tako majhna, da bi si jo Slavko položil na dlan, kakor vsaktero svojih igrač, in si jo od blizu ogledal.

Videl je Slavko veliko in lepo Menino planino, in videl je večerno sonce, ki je zahajalo nekje med Menino in Veliko planino. In oblaki, ki so plavali ves dan nad dolino, so se zdaj porazgubili, poslednji pa so obviseli, kakor bi se ujeli za kavelj ali za drevje nad Veliko planino. Videl je gozdove na gorah, videl svetlozelene jase travnikov, valoveče njive in majhne igračkaste hiše gorskih ljudi. Vse je videl in vse se je gibalo razen gora, ki so bile zjutraj in zvečer, ob lepem in ob dežju vedno na istem kraju.

Videl je tudi veliko cesto, avtomobile, motorje, bicikle, vozove, železnico, kjer so ljudje naslonjeni ob okna gledali ven in mahali njemu v pozdrav. Videl je reko in splavarje na reki, videl je oblake in ptice, videl je veter in dež in vse je hitelo, vse je pozdravljalo, vse se je smejalo; kolesa na železnici in na avtomobilih so se vrtela, ptice so krilile s peruti in so se premikale, ljudje so predstavljali noge in so se premikali, vse je šlo dalje, vse je hitelo, vse je letelo in se ni balo črne trde zemlje, ne zraka, ne ničesar. In tedaj je Slavka navdala velika želja in izrekel jo je materi:

»Mama, jaz bi letel.«

Dotlej Slavko ni nikdar izrazil želje, da bi se dotaknil tal, da bi premikal svoje noge. Celó bal se je zemlje, ki je bila trda, hladna, bal se je zelene trave, vsega, kar je bilo v zvezi z zemljo. Ljubil je naročje, in tudi svoj stol, kjer se mu ni moglo nič zgoditi, tudi tega je ljubil.

Zdaj so se mami orosile oči.

Ah, saj »leteti« ni pomenilo isto, kakor če letijo golobi in lastovke, ali če letijo mušice in čmrlji spomladi, ko cveto mrtve koprive, niti kakor letijo oblaki, »leteti« je pomenilo samo premikati noge, gibati se; najprej trdno in samozavestno obstati na trdi hladni zemlji, obstati brez pomoči, ozreti se okoli sebe, ozreti se na Goro Oljko onstran doline, potem na Veliko Planino tu za hišo, ozreti se po vseh drugih gorah, po borovih in smrečjih gozdovih, ozreti se po hmeljevih nasadih, po zorečem žitu, po pticah in čmrljih, po ljudeh, ki hodijo, kar se jim ne

zdi nič čudnega, po otrokih, ki iz šole grede »lečejo« po cesti in vrtovih in delajo škodo, ozreti se po vsem tem in potem stopiti z njimi vred, z njimi se radovati, smejati, jokati, tepsti se, z njimi »leteti«, dohiteti bicikel na cesti ali pa vsaj počasni voz.

To je pomenilo »leteti«.

»Mama, jaz bi letel.«

Mama ga je postavila na tla, držeč ga z rokami za telo pod pazduhami in Slavko se je dotaknil z bosimi, nežnimi čistimi nogami trdih, črnih in umazanih tal, drsel je s prsti, kakor ga je pač vodila mama, hotel je za Fanči po cesti, hotel je za vozom, hotel je za purami, ki so pivkale po travi, telo se je nagnilo naprej, misli so pohitele še dalje, samo noge so s trudom drsele po tleh, ne da bi se mogle dobro oprijeti zemlje in ne da bi mogle dohiteti misli, ki so bile že tako daleč!

Vabijo ga, vsi ga kličejo: kliče ga stric Vinko sredi ceste, vabi ga teta Malka, teta Slavka, vabijo ga otroci, vabi ga hiša onstran ceste, vabi ga drevje, vabijo gore, vabi dolina, kjer žvižga železnica in vabijo makaselci.

»Léti, Slavko, léti!«

Slavko se široko smeje, na okroglih licih se mu napravi jamica, velike modre oči so vesele, polne brezmejne radosti, volje, želje, vsega; maha z rokami in skuša ujeti teto Malko, ki se umika pred njim. Drobní prsti drsijo po tleh, telo je sklonjeno naprej.

»Léti, Slavko, sám léti!«

Še vedno gledajo oči veselo, še vedno gori v njih vera, dokler naposled noge niso preutrujene, dokler ne dozori grenko spoznanje in se potem ne skalijo te modre velike oči:

»Če pa ne morem.«

Toda poslednja vera vendar ne umre v teh očeh.

Pride jesen z deževjem, ko so njive že prazne, ko so hmeljevke že postavljene v velike kopice stožčaste oblike, ko se nebo nizko skloni in se oblaki vrtijo ves dan okrog Velike Planine in ko dežnica tekočo po žlebu prijetno čofota. Potem pride še hujše: sneg zamete poti, vrtove, gore in zdi se, da je nebo samo zasneženo: tako belo je, tako podobno zasneženi zemlji. Rahli obrisi gorá, ki so ohranile modrikasti soj po svojih smrečjih gozdovih, odsevajo iz vsega. Redko kdaj gre kdo mimo okna in tedaj plava temna senca po steni iz enega kota v drugega. Ljudje ždijo po sobah in se grejejo ter gledajo skozi okna, kakor bi čakali, kdaj bo mogoče spet stopiti na plan. Otroci zdaj ne silijo ven, da bi se igrali po snegu, in če že gredo, jih mraz hitro prežene k peči, kjer si grejejo premrzle prste, ko bi najrajši jokali, ker se jim je zanohtalo, pa si ne upajo, da ne bi bil očka hud zaradi tega in jih še nabunkal. Tako Slavko ni nikdar sam v sobi in skoraj pozablja na to, da bi »letel«. Zdaj zdaj mirujejo vse stvari. Ne lečejo ptice, ne lečejo mušice, ne metulji, velika cesta je zdaj predaleč, da bi bilo slišati šum življenja na njej. Vse se je umirilo. In otroci so zdaj okrog njega in posedajo na klopi pri peči in se menijo.

Slavko pa ždi v svojem tesnem stolu in niti se mu ne more zgoditi, da bi padel iz njega. Poslušá, o čem se menijo otroci. Pred njim na mizici, potem po tleh, povsod ležijo njegove igrače; konji in ljudje imajo polomljene noge, nekaterim celo glava manjka, kar pa nič ne moti. Igrača je še vedno lahko človek, čeprav nima glave. Grenkeje je, kadar so otroci in tudi Fanči v šoli. Tedaj mora Slavko sam posedati v stolu.

Mama dela, oče je nekje zunaj, in nihče nima časa, da bi se z njim ukvarjal. Tedaj skloni Slavko glavo na desnico, levica visi prek stola držoč eno od igrač, dočim vse druge ležijo okoli njega. Velike oči opazujejo iz te lege vse stvari v kuhinji, in zdi se Slavku, da nekaj pri vsem ni v redu, zakaj zdaj ležijo tiste stvari, ki v resnici stoje in obratno, tako da igrače stoje, kakor bi bile prislonjene ob pokončno steno.

Večeri so si tako čudovito podobni: zunaj dela stric Johan, oče pa je že prišel v sobo in zdaj posedi nekoliko pri družini. Mama se vrti okoli štedilnika, električna luč jasno sveti, v štedilniku prasketa ogenj in preganja mraz, v loncih vre in nekaj cvrči na štedilniku, mama prestavlja lonce, doliva vode, vedno nekaj dela, oče pa si prižge cigareto in kadi in tedaj se Slavko domisli in reče:

»Zapojmo.«

Dolgo se odločajo za pesem in se naposled odločijo ter zapojejo. Zapojejo najprej v treh, potem pomaga tudi mama. Zunaj morda pada dež, morda sneži, na štedilniku pa ves čas nekaj cvrči, in soba je polna prijetne, ne preglasne pesmi, pesmi, ki spominja cvetoče pomladi.

Ko je večerja gotova, Malči pregrne mizo, posedejo vsi okoli mize; pride stric Johan, dekla prisede, mati vzame v naročje Slavka, čeprav je ta že prej jedel, Fanči sedi sama zase, oče je prinesel jabolčka in ga nalil v kozarec in zdaj pije.

»Mien' pa ne bote nič dali?«

»Ti, Slavko, ne smeš piti, to ni dobro. Otroci ne smejo piti.«

»Samo malo,« zaprosi nežno Slavko.

Velike oči so preveč začudene, da ne bi smele vsega, kar smejo drugi, od vsega samo malo. Zakaj grenko je ves dan posedati in gledati mrtve igrače, ki jim moraš sam vdihniti nekoliko življenja, da ožive, medtem pa gre pravo življenje mimo tebe.

In tako se Slavko dotakne tudi jabolčka; vsega se mora rahlo dotakniti.

Ko pa pride spet pomlad, se ljudje pomaknejo iz hiš na njive in otroci odidejo na vrtove in na cesto. Na cesti še vedno leži blato, toda je mehko in že toplejše. Sonce spet sije, in že lečejo prvi metulji po zraku in se radujejo novemu življenju in soncu.

Ker je bil Slavko vso zimo tako miren in ni silil nikamor, ga zdaj pozabljajo v sobi in zato mora često tožiti:

»Mama, jaz bom pa kar sam?«

Fanči mora Slavka vzeti v naročje ali ga pa položiti v voziček, da ga popelje s seboj v družbo, kjer se bodo igrali. To je za spoznanje bolje. Slavko vsaj od blizu lahko gleda otroško veselje in se nasmiha, čeprav sam ne more z njimi poleteti po komaj ozeleneli travi.

Tedaj so se otroci spomnili igre, ki vsako pomlad znova oživi, ki pa prek poletja spet zamre: gugalnice.

Prinesli so dolgo desko, iztaknili nekje lesen panj in že so položili desko prek panja, na vsak konec deske je sedel po en otrok in zdaj je šlo veselo: gor in dol, gor in dol, dokler kateremu ni postalo slabo in se je ves bled umaknil in prepustil svoj prostor drugim. Ves dan so se otroci gugali, dočim je Slavko moral gledati od strani, dokler tudi sam ni zaprosil:

»Fanči, jaz bi se tudi.«

»Ti ne moreš, Slavko!«

»Jaz bi se tudi!«

Posadila ga je na desko, pa res ni bilo mogoče, komaj se je deska zgibala; da bi pa Fanči z njim sedla, je bilo le nekoliko pretvegano. Lahko bi jo mati kaznovala, ker bi morda padla z otrokom.

Slavko joče in mimo pride oče. »Kaj je, Slavko?«

»Rad bi se gugal.«

Oče ga posadi na desko in ga guga, dočim na drugi strani sedi Fanči. Zdaj gre spet veselo in lepo, visoko gor, kakor bi se človek hotel povzpeti do neba in potem spet do zemlje.

»Lepo je.«

»Čakaj, Slavko, jaz ti napravim veliko, lepo gugalnico, drugačno kakor je ta! Tam se boš ti gugal!«

Že se je oče domislil lepe stvari! In že je videl v duhu veliko gugalnico, kjer se bo Slavko gugal, in kamor bodo silili otroci, ki ga bodo zato gugali vedno, kadar se mu bo zljubilo.

Žagal je oče, žagal in meril, stopil je h kovaču, da mu je koval železo, in potem je zabijal in delal. Dva dni se je ukvarjal in mučil, kvaril in spet popravljal, dokler naposled ni pod kozolcem, kjer imajo sicer vozove in drugo ropotijo, visela lepa gugalnica.

Na poprečna težka tramova so bile pritrjene železne kljuke in za te so bile pritrjene gibljive v eno smer štiri late in na teh letah za dobro dlan visoko od tal je visela pravcata kočija z dvema sedežema. Nič drugega ni bilo treba kakor sestri, se prijeti za eno ali dve viseči lati na eni strani in z nogami nekoliko gibati, in že se je vsa gugalnica lepo premikala. Vse je bilo premično, samo kočija s sedežema je skoraj vedno ostala v ravni legi, kaj pa, dvigala se je skoraj do stropa na kozolcu.

Dva dni je trajalo delo in le hvala bogu, da je ves čas počasi dežilo, da očetu ni bilo treba zamujati časa s poljskim delom ter je lahko dogotovil gugalnico.

Kajpa, otrok je bilo na pretek, da so gledali in izrekli svoje mnenje. Videz pa je bil, da jih stvar zanima in čedalje bolj se jim je zdelo, da bo stvar le nekaj posebnega.

Prišel je tudi stric Vinko, prišla je teta Malka in teta Slavka in vsi so si ogledali to čudovito gugalnico, ki se bo vsak čas zagugala in ponesla Slavka v višave, da bo letel.

»Še jaz se bom gugala!«

»Ali boš dal tudi meni, Slavko?«

»Bom.«

»Pa meni?«

»Bom.«

Zakaj pa je ne bi dal, zakaj se tudi drugi ne bi gugali? Zato, ker so vsi dobri z njim, zato se bodo lahko gugali. Prostora pa bo dovolj, zakaj oče jo tako dela, da sta dve klopici in najmanj štiri osebe lahko sede v njej.

»Taka je,« je dejal nekdo, »kakor jih imajo na velesejmih!«

Kajpa, nekateri tudi presoajo in izražajo svoje mnenje: to bi moralo biti drugače, in ono spet drugače, toda važno je, da je gugalnica tu, povrhu pa tudi ne moreš obsoditi in zameriti očetu, saj ni mizar in nič takega, da bi se bil ukvarjal s čimer koli podobnim. In nikdar ne bi bil delal gugalnice, da ni bilo Slavka pri hiši. Kakor mu je pred dvema letoma napravil stol, kjer je Slavko lahko brez skrbi sedel in se igral s svojimi igrači, tako mu je zdaj napravil gugalnico, kjer se bo gugal. Toda kakšna velika razlika med stolom in to gugalnico! V stolu se ne

more ganiti, nepremično mora ždeti ves dan, in samo glavo lahko nasloni na desnico in zre po kuhinji; stol je nepremičen, gugalnica pa je živa, gugalnica bo letela, letela, kakor letijo vse stvari na svetu: kakor letijo makaselci in lastovke, kakor leti vlak in avtomobil in kakor letijo ljudje po cesti!

Potem je bila gugalnica gotova; za Slavka je oče pribil ob steno kočije usnjen pas, da ga bodo pripeli ob gugalnico in ne bo mogel pasti iz nje. In to je bilo potrebno, kakor se je kasneje izkazalo. — Ko pa je bila gotova, jo je oče najprej sam preskusil. Stopil je na njo, se prijel za dve nasproti si viseči lati in se pognal, in glej, gugalnica se je mehko, lepo zagugala in očeta ponesla tik do stropa, da je že skoraj ležal.

Ah, kakšna gugalnica je to!

Slavkove velike oči so strmele, na licih se je pokazala jamica sreče in zadovoljstva, široka usta so se odprla in se smejala. Zdaj zdaj bo zapustil svoj voziček in se bo gugal!

In res je oče, preden je komu drugemu dovolil vstopiti v gugalnico, vzel Slavka iz vozička in ga ponesel v kočijo in ga pripel s pasom ob steno. Videl je Slavko okoli sebe ljudi. Stali so tam: mama, Fanči, stric Johan, stric Vinko, teta Malka in teta Slavka; tam pa so stali tudi drugi otroci in vsi so gledali vanj, in on je vse gledal. Jamici na licih se nista pogleli, še vedno sta krasili okroglo rdeče lice, modre oči so se smejale od same sreče, kakor bi hotele povedati, da se ne bodo nikdar v življenju skalile.

»Léti, gugalnica!«

Oče je spet vstopil v gugalnico, se oprjel in že se je zanihala. Najprej je šlo počasi, previdno. Premaknil se je svet, svet, ki je bil doslej tako miren, tako stalen, premaknil se je. Ljudje, ki so doslej stali, niso več stali, temveč so leteli, kakor gugalnica sama, letel je kozolec, letelo je sinje nebo, letela je Gora Oljka, in Slavku se je zdelo, da je včasih višje od nje, zakaj, ko se je pomaknil z gugalnico do najvišje točke, tedaj ni več videl ne ljudi, ne Gore Oljke, ne hiše strica Vinka, ki stoji prek ceste, samo strop kozolca, očrnel in prečkan s težkimi tramovi, in dalje kos sinjega neba, samo to je še bilo nad njim in to je bilo tako čudovito, tako lepo! Ko pa se je vračal na drugo stran, tedaj je spet vzrastla Gora Oljka, vzrastla je hiša strica Vinka, vzrastli so ljudje, ki so stali ob strani; vsi so bili tam, vsi so se smejali, vsi so gledali Slavka. Toda on je letel v višino in se jim od daleč smejal, skoraj tako daleč, kakor bi stal na Veliki planini, oni pa tu pod kozolcem.

»Léti, gugalnica!«

Léti visoko, do sinjega neba, više, kakor so vse gore okoli, više, kakor letijo beli oblaki, léti, kakor letijo makaselci, léti, kakor leti železnica in kakor letijo avtomobili po beli cesti. Léti, gugalnica in se ne ustavi nikdar. Lepo je v višinah, lepo se je premikati.

Léti, gugalnica, léti Slavko!

In gugalnica leti! Zdaj ni več oče z njim, zdaj je Fanči, potem se vrstijo drug za drugim, vsakdo hoče preizkusiti, kako gre ta stvar, in vsi se smejejo in smejejo se Slavkove oči in smejeta se jamici na njegovih licih! On pa sedi, on se z vsakomer pelje, kakor da ne bo več nikdar izstopil iz te čudovite gugalnice. Vsakdo pa, ki izstopi in dá prostora drugim, izreče veliko pohvalo:

»Lepo je.«

Samo Slavko molči, on se samo smeje. Smeji se, ko se starejši gugajo z njim, in smeji se, ko se z njim gugajo otroci.

Tako gre poslej dan za dnevom. Slavko zdaj vsak dan leti. Res so starejši ljudje nekako pozabili na gugalnico, zdaj samo še otroci prihajajo mimo, bodisi kadar gredo v šolo, bodisi, da se vračajo iz nje, ali pa otroci iz sosesčine, in če ni nikogar z njim, je pri njem Fanči, ki poganja gugalnico. Morda je gugalnica zgubila nekoliko svoje privlačne sile za druge, zakaj drugi imajo svoje skrbi in svoje radosti; otroci najdejo še vedno dovolj iger, da si bodo delali veselje, toda za Slavka gugalnica nikdar ne bo izgubila svojega velikega in lepega pomena. Zakaj samo tako se Slavko lahko premika, samo tako lahko leti. Visoko se dvigne gugalnica, skoraj do samega stropa na kozolcu in skoraj do sinjega neba in nizko spodaj je tedaj Gora Oljka, in še manjša je cerkev na njej, nizko spodaj je hiša strica Vinka, nizko so hmeljevi nasadi in žitna polja. Skoraj do samega vrha domače cerkve bi segel. Tako gre zdaj sem zdaj tja in videz je, da se ne bo nikdar ustavila. Letí gugalnica in njen let je podoben vlaku, ki drevi po progi sredi doline proti Celju, in podoben je njen let avtomobilom na široki beli cesti, in podoben je letu lastovk, ki čebljajo po zraku in kadar se naveličajo radosti letanja, posedejo na žice električnega voda in se skubejo pod pazduhami, leti gugalnica skoraj kakor oblaki, ki se premikajo proti Veliki planini; in okoli vsega sije sonce, lepo, žarko in svet je tako čudovito lep!

Visoko in hitro naj gre gugalnica, in naj se ne ustavi, naj gre hitreje, kakor potujejo potniki po cesti, kakor hodijo ljudje, kakor hodijo vsi, ki jih pozna Slavko.

Morda pa pride čas, ko bo Slavko rekel:

»Mama, letel bom.« Pa tedaj ne bo mislil gugalnico, mislil bo tisto pravo, veliko letenje, kakor letijo ljudje po cesti: počasni in okorno premikajoč noge, toda vendar letijo. In morda bo kdaj tako »letel«, in bo dohitel prvega človeka in bo dohitel voz na cesti in se bo ujel za oje in se nekoliko popeljal iz prešernosti.

Do takrat pa: léti, gugalnica, visoko do samega sinjega neba in se ne ustavi nikdar, zakaj lepo je potovati, lepo je premikati se in gledati, kako se s teboj premikajo vse stvari na svetu.

## O TAKO IMENOVANI NESMRTNOSTI PESNIŠKEGA DELA

F. X. ŠALDA

(Nadaljevanje)

Ako hočemo na to odgovoriti, moramo najprej vedeti, *kaj* je pesniško ali umetniško delo. Torej, pravo pesniško delo je posledica človeške ustvarjalnosti; a ustvarjalnost je predvsem tam, kjer je *večja* življenjskost kakor drugje. Kar pesnik ali umetnik izoblikuje v svojih delih, je tudi *resničnost* in sicer *resničnejša* resničnost od mimobežne resničnosti pojavov, kot so na primer polja, gozdovi in reke, kot so vrtovi in mize, ki jih dela mizar, ali vrči in lonci, ki jih dela lončar. A če hoče pesnik ali umetnik ustvariti to svojo resničnejšo resničnost, mora biti *njegovo*

delo (pesem, slika, kip, simfonija) najprej *dejanje*: ni resničnosti brez dejanja: ni druge resničnosti, kot so človeška dejanja. Njegovo delo mora biti delo poguma, tveganja, pri čemer mora zastaviti vso svojo osebnost, sebe vsega, brez pridržka in zadržka. Ustvarjanje je krvavo resna stvar, tudi tedaj, če se nam prikazuje s smehljajem na obrazu in z žarečo iskro neomahljive gotovosti v očeh...

V začetku vsake resničnosti, tudi take, ki je danes že na videz mrtva ali boljše: okamenela, okrepenela ali oledenela, je bilo dejanje. Iz dejanja je izšla in brez njega bi ne bila mogoča. Dejanje pomeni najvišjo zgoščenost človeške osebnosti, osebnosti, ki se je vsa usmerila v eno samo točko. In prav zato, ker stoji za njim *cel* človek, *cela* osebnost z vsem svojim pogumom, je dejanje oče resničnosti. Ako hoče pesniško ali umetniško delo upati, da bo živelo še v bodočnosti, da bo doseglo kakršno koli nesmrtnost, mora biti *v svojem smislu* predvsem dejanje; mora biti torej kot pesem, kot kip, kot slika, kot simfonija, kot drama nekaj novega, bogatega, zgoščenega, kar skriva kakor materino naročje v sebi zarodke nešteti in nešteti *bodočih* pesmi, dram, kipov ali slik... A to je mogoče le tedaj, če je plod *cele človekove osebnosti*; ne samo njegovega golega jaza, marveč nečesa globljega, pomembnejšega, trajnejšega kakor je človeški jaz: njegovega bistva, tega, čemur pravijo Nemci *mein Selbst* Francozi pa *mon soi*. Ta *soi* je nekaj docela drugega kakor *moi*; je bistvo jaza. Po svojih jazih smo si vsi presenetljivo podobni, tako rekoč enaki: sitni, površni, raztreseni, komodni, leni, nestanovitni, jalovi, blebetavi, puhli, neumni, prismuknjeni in prifrknjeni. V tem pogledu nismo nič drugega kakor oguljen in razmazan posnetek ter bled krtačni odtis starega Adama ali še starejšega šimpanza... kakor vam drago: lahko izbirate... Vem, da je nevljudno tako govoriti o človeškem rodu, a je, žalibog, resnično.

Šele po svojih bistvih se med seboj razlikujemo. Razlikujemo se že po tem, da nekateri znajo najti v sebi tako bistvo, drugi pa ne. Kar se tiče našega jaza, smo si vsi enaki v majhnosti — tudi največji geniji, v kolikor žive svoj jaz, svoj vsakdanji, mrtvi, neustvarjalni dan, žive isto kakor mi: žive *našo* neustvarjalnost, *našo* nespametnost in malenkostnost, *našo* mrtvaško topost. A medtem ko mi navadni ljudje živimo *samo* to, žive oni še nekaj *več kot ta svoj jaz*: in prav to je njihovo bistvo, ali osebnost; in nemara nekolikera osebnost; kajti največja pesniška dela so name vedno tako učinkovala, kot da se je *ob* njihovem porajanju dramatično tekmujoč spoprijela nekolikera osebnost za končno harmonijo. Pesniško ali umetniško delo je gejzir tega bistva, te višje in globlje osebnosti, katere medli, šibki in razbiti odsev je naša zunanja oseba, naš vsakdanji jaz; resnično pesniško in umetniško delo je, kakor bi rekel Brezina, izkušnja drugega pogleda, ali kakor sem nekoč rekel jaz, plen naskakovalnega junaškega pogleda. Brez te osnovne aktivnosti ni velikega pesniškega ali umetniškega dela.

A vsako tako pesniško delo nosi v sebi tudi bodoče življenje; hodi pred njim in je resničnejše od današnje resničnosti, ki se razliva povsod okoli tebe. In zaradi te svoje velikanske sile, je tako delo predpodoba današnjega in jutrišnjega življenja. Silnejše življenje priteguje vedno šibkejšo življenje k sebi; šibkejšo življenje posnema povsod in vselej močnejše življenje. In resničnost, ki jo nosi v sebi veliko pesniško delo, je veliko silnejše, zrelejše in močnejše življenje. Človeštvo ga spozna za življenjsko

izkušnjo in življenjsko normo morda šele čez sto, dvesto, petsto ali tisoč let... In prav do te dobe ima pesniško delo pravico živeti. Do te dobe ga svet in življenje potrebuje na svoji poti. V tistem trenutku pa, ko ne more človeštvu ničesar več dati, ko je vsa njegova beseda postala meso, ko se je njegova izjemna višja resničnost izpremenila in pretvorila v bežno in splošno resničnost, v tem trenutku je doigralo svojo vlogo: zdaj začena razvoj zavirati in se spreminjati v balast.

Že navadno empirično življenje posnema višjo resničnost pesniškega dela v dobrem in v slabem; to ni fraza, marveč preprosto dejstvo, ki ga lahko vsak dan otipljete tako rekoč z lastnima rokama. Čisto preprosto zgodovinsko dejstvo je, da je na primer Goethejev Werther globoko posegel v tedanje življenje, in to ne samo v vsakdanje empirično življenje, marveč tudi v moralno; nad vse strastno ga je ugnetal po svoji podobi. Ljudje niso nosili le modrih frakov kakor on, marveč so se po njegovem zgledu tudi streljali. Nemara veste, da je neki študent v Moskvi, ko je izšel Dostojevskega roman »Zločin in kazen«, ubijal v podobnih okoliščinah, kakor ubija v tem romanu Razkolnikov... In nemara tudi veste, da so ljudje v življenju posnemali Puškinove, Balzacove, Wildeove in Stendhalove junake. Poezija in vsa umetnost je vedno véliki kvas sodobnosti, ki jo dviga k novim življenjskim oblikam. Likovna umetnost uči človeka novega gledanja, kakor ga uči poezija novega čustvovanja in sproščevanja. Koliko ljudem je na primer impresionizem odprl slikarski pogled in jim operiral njihovo črno slepoto. Da je čisti gorski sneg v resnici moder, so ljudje spoznali šele, ko so gledali slike impresionistov. Spčetka so se smejali, toda bistrejši so potem nekega dne na smučarski turi zares opazili, da je moder. In ko je popustil prvi napad smeha in pohujšanja nad Cezaneom, so ljudje zapazili, da so v naravi zares arhitektonski načrti, da so v nji res oblike oglov in kristalov, da živi in deluje v nji arhitektonski duh, duh jasnega reda in volje do načrtno izoblikovanosti likov. A kako je uglasila in razbistrila Ibsenova, Wedekindova in Strindbergova moderna drama smisel za življenjske skladnosti, kako je v družinskem in družabnem življenju odkrila sto in sto novih niti in odnošajev, ki jih starejše generacije niso niti slutile. Kako zelo drugače nas je naučila gledati na življenje žene in otroka. Kakšna zapletena alkimija je za nas po Baudelairu in Rimbaudju človeška strast, ljubezen, bolečina ali pregreha. Koliko razbesnelih in zagonetnih sil vidiš zdaj tam, kjer so videli tvoji očetje samo mirno življenjsko usedlino! Kakor ribnik, zarasel s kurjimi črevcami!

Pesniško in umetniško delo spodbuja torej življenje k večji življenjskosti, sili ga k odkrivanju novih in novih možnosti, navija ga k večji in večji intenzivnosti. Slabotni čitatelji in gledalci mu samo podlegajo. Posnemajo ga trpno, ker so od njega docela fascinirani, premagani in vklenjeni. A močnejši poslušalci, bralci in gledalci z njim sodelujejo; dodelavajo in predelavajo ga bolj ali manj samostojno; nekoliko izpreminjajo in prenarejajo njegove posamezne dele in jih dopolnjujejo s svojimi izkušnjami. *In pesniško ali umetniško delo začena sedaj živeti življenje polno izprememb*, tako rekoč doživljati svoj pustolovski roman. Odrgralo se je od svojega stvarnika in zdaj podžiga življenje okoli sebe, ga gneta in oblikuje, *a je tudi samo od njega ugnetano*. Ko trči ob novo življenje, zažari v novem ognju in iz njega lete nove iskre, ki bi jih na prvi pogled nihče ne mogel odkriti v njem in niti ne zaslutiti. Na bodočo



in poznejšo generacijo učinkuje pogosto v drugem smislu in z drugačno silo, kakor je učinkovalo na prvo, ki je še videla njegovo rojstvo; njegov smisel in pomen se bistveno izpremenita. Poznejša stoletja najdejo in cenijo na njem druge lastnosti kakor prvo. Tako postane skrivnost in preroški življenjski simbol, ki je neprestano na novo in drugače razlagan in razrešen kakor sfingina uganka.

Kako različno je bil pojmovan in cenjen na primer Homer. Danes vidimo v njem vrline, ki jih še včerajšnji dan ni slutil; in razlogi, zaradi katerih ga danes občudujemo, so docela nasprotni vzrokovi, zaradi katerih so ga slavili naši dedje ali očetje. Še Barrèsova generacija je videla v njem nekaj divje primitivnega in barbarskega in ga je brala zato v prevodu Lecontea de Lislea, o katerem je menila, kakor Barrès sam priznava, da edini v polni meri ustreza tej brezobzirni zahtevi. Tako dolgo je izvenevala teorija o značaju in postanku Homerjevih pesmi, ki jo je na koncu XVIII. stoletja vrgel v svet Fr. Avg. Wolf s svojimi »Prolegomeni ad Homerum«. Zanj je grški mojster 'naraven' pesnik v smislu tedanjih »Sturm in Drangovskih« ali Herderjevih teorij o genialnosti; rešuje ga pozabe s prav takšnimi argumenti, s kakršnimi so njegovi sodobniki častili Laži-Ossiana, ki je bil baš tedaj na višku popularnosti. Današnja francoska mladina ga bere v prevodu Victorja Bérarda, ki ga pojmuje kot sad pozne rafinirane kulture in ga prevaja malone v Racineov jezik, ki je miren, dvorski in eleganten. Zanj niso Homerjeve pesnitve več naivni in spontani izbruh ljudskega genija, marveč zaključek umetne zavestne literature, ki si je v teku stoletij polagoma prisvojila rabo ter mojstrstvo pisma in pripravila jezik, ritem, snovi in oblike eposu.« (Bérardov predgovor k Odseji, XVII.) Torej so se izpolnile besede Anatola Francea, ki je v »Epikurovem vrtu« menil, da se bodo »naši nazori o Homerju« — misli si: nazori Fr. Avg. Wolfa, ki so vladali v dobi, ko je France pisal svoj »Epikurov vrt« — »zdeli čez dve sto let tudi smešni; saj je vendar nemogoče uvrstiti med večne resnice misel, da je Homer barbar in da je barbarstvo vredno občudovanja.« Te njegove besede so se izpolnile veliko prej, kakor je sam slutil in napovedal.

Kako različno je bil cenjen Vergil v antiki, v srednjem veku, za časa renesanse in kako je cenjen danes. Njegova pesem je veljala njegovi dobi za času primerno državotvorno kompozicijo; srednjemu veku je bil Vergil prerok, ki je napovedal Kristusov prihod, ter čarovnik in filozof. Renesansa je po njem posnela pravila za epos, a mi vidimo v njegovem glavnem delu le umeten mozaik in nekoliko nasilno mašinerijo, v splošnem več umetne obrti kakor velike pesniške stvaritve.

Kaj vse so interpreti pripisali Danteju! Bil jim je prerok, vedež, politik, verski reformator, samo to ne, kar v resnici je: velik pesnik!

\* \* \*

Ali tu se že oglašča radikalni skeptik. Ali more biti pesnik tako različno tolmačen, ali ni morda vsa njegova slava *nesporazum*? Ni znanstvene estetike, ni objektivne kritike, trdi n. pr. Anatol France v že omenjenem brevirju skepse. »Estetika ne stoji na nikakšni trdni podlagi. To je grad v oblakih. Grade jo na etiko. Toda etike ni. Ni niti sociologije niti biologije. Nikdar ni bilo celotnosti ved, razen v glavi Augustea Comtea, čigar delo je prerokovanje. Šele ko bo dodelana biologija, seveda čez nekaj milijonov let, bo morda mogoče zgraditi sociologijo. To

bo trajalo dolgo vrsto stoletij; potem bo mogoče ustvariti znanstveno estetiko, ki bo počivala na trdnih temeljih. A takrat bo naš planet že zelo star in se bo bližal že mejam svoje usode.« In v dokaz, da ni objektivne kritike, da ni zanesljive sodbe in trdnega kriterija, navaja France vrsto bolj ali manj debelih zmot, ki so se pripetile kritikom ali ljubiteljem literature. Velikemu častilcu Micheletja so prebrali znan odstavek iz njegove »Zgodovine«, ne da bi mu prej imenovali avtorja; ni ga spoznal in se mu je smejal. »Ta stran,« dostavlja France, »je vredna občudovanja, a da bi jo lahko soglasno občudovali, bi morala biti — podpisana.« Filozof Cousin se je pri Pascalu čudil in pripisoval skrivnostne globine slogovnim robotostim in nasilnostim, ki so jih pozneje odkrili za napake, ki so nastale pri prepisovanju in napačnemu čitanju rokopisa. »Ossian se je zdel enakovreden Homerju, dokler so verjeli v njegovo starinskost. Odkar vedo, da je to Macpherson, molče o njem.« »Dela, ki jih vsakdo občuduje, so dela, ki jih nihče ne bere,« kar me spominja na Voltairejev dovtip: »Homer bo še dolgo slaven, nihče ga ne bere.« Predsodek, posnemanje drugih, posebno zaupanje družabnemu človeku, to so pravi temelji literarnih sodb in priznavanj. Važno je, da te opozorimo takoj spočetka: »Dela, ki jih ni nihče opazil ob njihovem nastanku, imajo malo upanja, da bodo pozneje priljubljena; dela, ki so bila že spočetka slavna, ohranijo dolgo svoj sloves in so čitana še potem, ko so postala že nerazumljiva.«

To vrsto primerov, ki jih navaja France v zagovor svoje teorije, bi lahko podaljšali še z novimi in po priliki celo hujšimi primeri. Nekje sem bral, da Longos, ki velja za slavnega avtorja antičnega pastirskega romana »Daphnis in Chloe«, v resnici niti živel ni; torej je vsa slava, potrošena zaradi tega moža, žrtev čitateljeve pomote. Ime Longos se je baje pojavilo v Monte Cassinu, kjer so napačno prečitali drugo besedo grškega rokopisa, ki je imel baje tale naslov: *Lesbiakón logoi, Pogovori o lezbičnih stvareh*.

Ako ne vsi, pa gotovo vsaj nekateri poznate Lessingovo teorijo o basni, s katero je ta kritik pobijal prečudovitega francoskega pesnika Lafontainea. Lessing je dajal nekako sredi XVIII. stoletja po Bodmerju in Breitingerju novo smer mladi nemški literaturi; odvajal jo je od Francije in jo navezoval na Anglijo. Napadal ni le Racinea in druge francoske dramatike, marveč se je lotil tudi Lafontainea. Pri tem mu je zelo prav prišel Ezop in Ezopove basni, čeprav so Ezop kot avtor in njegove basni kot literarna dela fantomi. Sklicujoč se na tako imenovane Ezopove basni, je Lessing razlagal velikemu francoskemu pesniku, kakšna mora biti dobra basen: jedrnata, stvarna, jasna, stremeča k svojemu *haec fabula docet*, brez vseh opisovalnih digresij... A vse to šepa. Ezopovo življenje, kakor ga je popisal v XIV. stoletju grški menih Planud, je izmišljena bajka, in zbirka tako imenovanih Ezopovih basni, ki jo je objavil ta menih, ni nič drugega kakor vrsta snovi za stilistične vaje, ki so jih morali šele dijaki razviti in slogovno izdelati... Odtod ta dozdevna preproščina in stvarnost, ki je tako navdušila Lessinga; seveda, saj mu je dala v roke palico, s katero je lahko po mili volji treščil tega čarobnega, a obenem tako pametnega in nespametnega Lafontainea. K sreči ga ni ubil. Lafontaine nas še danes očaruje s svojim čudovito grajenim verzom, ki je bujen kakor vodomet v Lenôtrovem vrtu in pojoč kakor njegove vode, padajoče v kamenite ali kovinske školjke.

Kot prva redna knjiga  
za prihodnje poslovno leto izide

JOHN  
KNITTEL

# Via Mala

ki je do sedaj najboljše in največje delo pri nas že po „Terezi Etiènne“ poznanega švicarskega pisatelja. Delo obsega prav za prav **tri romane**, ki bodo izšli v eni sami zelo obsežni knjigi. Več bomo o tej obširni trilogiji še poročali

---

Ostali knjižni program za prihodnje leto bomo sporočili svojim naročnikom okoli 20. t. m.

Z A L O Ž B A  
MODRA PTICA V LJUBLJANI

# SREDI SEPTEMBRA

izide kot četrta redna knjiga  
Založbe Modre ptice  
izvirni zgodovinski roman

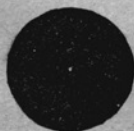
VLADIMIRA BARTOLA

## ALAMUT

To izredno, okrog 400 strani obsegajoče delo prikazuje, vestno upoštevajoč najrazličnejše zgodovinske vire, z našim čitateljem že znano avtorjevo psihološko pronicavostjo eno od najbolj temnih, a obenem najveličastnejših poglavij zgodovine človeštva. Bartol popisuje nastanek in razrast ene od najbolj fantastičnih ustanov, namreč rojstvo vladavine izmailcev, ki so kot asasinini (= hašišini = uživalci hašiša) igrali usodno vlogo tudi v križarskih vojnah.

Na utrjenem gradu Alamuta, čigar razvaline še danes pričajo na severu Perzije o njegovi nekdanji moči, uresniči verski poglavar ločine izmailcev Hasan Ibn Saba svoj davni sen, kako bi si z umetno ustvarjenim rajem vzgojil četico vernikov, ki bi mu bili tako slepo vdani, da bi se ne samo ne strašili smrti, marveč da bi si jo naravnost želeli. Z železno logiko, poznavajoč do poslednjih odtenkov človeško srce, zgradi ta srednjeveški diktator oblast, pred katero nista trepetala samo bližnji in daljni Vzhod, marveč skoraj ves do takrat znani svet.

Ta obsežni roman, ki se čita od začetka do konca z nezmanjšano napetostjo, bo v slovenski literaturi nekaj povsem svojevrstnega in izrednega. Upamo, da bomo pripravili z njim našim naročnikom in čitateljem resnično presenečenje.



V sedemnajstem stoletju so častili Homerja, češ da ustreza epskim pravilom, ki so jih razen po drugih seveda tudi po njegovih delih sestavljali. In še na gimnaziji sem se učil, da je Homer cvet grškega epskega pesništva. A Bérard, sloveči moderni francoski homeroslovec, ki je žrtvoval raziskovanju Homerja najmanj polovico svojega življenja, pravi, da sta njegovi pesnitvi — drami. Torej je bila popolna norost, če so po njegovih delih sestavljali epska pravila.

(Se bo nadaljevalo)

Prevaja *Janez Žagar*

## BOTER

JOŽE KRANJC

### 1

Andrej Kobal je bil sodni uradnik komaj nekaj let; sicer je že prekoračil trideseto leto, toda kaj hočemo — leto za letom je čakal na službo, in ker ni imel zvez, jo je dobil med zadnjimi svojih tovarišev. Kmalu potem, ko je dobil dekret, se je oženil, si izposodil denar, nakupil pohištvo in razne potrebne drobnarije. In ko je že včasih bil na tem, da bi dolg poplačal, so nenadoma prišle nove potrebe, posebno ko se je pred osmimi leti rodil sin, pred štirimi leti hči in v teh dneh, ki je v njih Andrej Kobal doživel tako čudne stvari, spet sin. Vsled tega — in ker je bilá njegova plača majhna, se iz dolgov nikakor ni mogel izmotati. Obroki, ki jih je plačeval, včasih niso bili niti za obresti dovolj veliki. Vendar ni izgubil vere v svoje življenje, saj so ga za vse, čemur se je moral odpovedati, odreševali trije otroci, od katerih sta mu prva dva dan za dnem razlagala, kaj vse bosta dosegla v življenju, tretji pa se je zmeraj smehljal in stegoval roke po svojem nekoliko drobnem očetu. Res je že, da se je Andrej Kobal včasih ustavil sam pri sebi in jel razmišljati o pravičnosti in krivičnosti tega sveta; takrat se mu je silno za malo zdelo, da se mora tako pehati skozi življenje. V srcu mu je take trenutke nenadoma vzrastlo grenko čustvo odpora proti družbi, v kateri živi, mahoma je — a le za kratek čas — postal revolucionar, včasih celo tako daleč, da je udaril po mizi in dejal svoji ženi Angeli:

»Prav za prav je to hudič, da je človek uradnik. Zobe moraš tiščati skupaj, ust ne smeš odpreti, še svobodno voliti ne smeš — ljudje pa kažejo za teboj s prstom, češ, poglejte ga, škrica, kako se mu dobro godi, vsega ima v izobilju, mesečno plačo mu dajejo, kakšna krivica! Le zakaj nisem rajši ročni delavec, ki se lahko svobodno in razredno opredeli, gre na cesto in dá duška svojemu upravičenemu besu in nazadnje zastavka, če mu je vsega toliko premalo, da mu je že preveč.«

Žena ga je ob vsaki taki priliki mirno poslušala, in ker je to bilo zmeraj zvečer, ko je Andrej nekoliko pozabil na akte, ki jih je reševal čez dan, ga je potem nalahno pobožala, se stisnila k njemu in mu dejala:

»Pojdiva spat!«

Šla sta — prihodnje jutro pa je Andrej Kobal spet šel v službo, vso jezo pa je pustil seveda doma. Tako so mirno minevala leta. Zdaj pa ga je nekega večera, ko je končal svoj govor o nesmislu takega življenja in take društvene ureditve, žena postavila pred preprosto vprašanje, če ve, koliko je sin, ki mu je seveda biló tudi Andrej ime, te dni star.

Sprva jo je začudeno pogledal, potem je pa le dejal:

»Kako ne bi vedel?«

»Vidiš,« je odgovorila žena in stopila tik do njega, »k birmi bo moral iti.«

Andrej Kobal je vstal in se še ni razpoznal, zato je čisto malomarno odgovoril:

»Bo pa šel.«

Žena se je za spoznanje nasmehnila in potem vprašala:

»In boter?«

Šele zdaj je Kobal vse natanko razumel. Seveda, boter. Brez botra ni birme. In brez botra tudi ni lepega spomina na birmo. Kar brž se je zavedel, da se prav za prav toliko ne spominja birme, kakor svojega botra, strica Karola, ki je visok in širok, prišel takrat od nekje s Pohorja, ga vodil od kavarne do kavarne, iz gostilne v gostilno, mu kupil uro z verižico in polno culo raznih dobrot. Tega vsega se je zdaj dobro spomnil in še več, čisto natanko je pred sabo videl obraz svojega sošolca Jerbasarjevega Toneta, ki mu boter ni mogel kupiti ničesar. Njegov obraz je bil bled in oči so mu žalostno gledale na debelo Kobalovo culo. Za Toneta najbrž birma ni pomenila nič — otrok ne voli blagoslova, ampak stvari. Na, si je mislil Kobal, toliko let je že od tega in vsega se tako natanko spominjam — toliko let je že in vendar je čisto blizu. Leta teko, mi rastemo in zdaj gre moj sin isto pot. Nehote je stopil k ogledalu. Zagledal je svoje drobne rjave oči, ki so jih že obkrožale tenke raze, opazil je, da se lasje umikajo čelu, manjkala sta mu tudi že dva zoba — —, kajpada, tak je moral biti moj oče, ko sem bil star osem let — — in takrat sem očeta imel za neko visoko bitje, starega in izkušenega moža. Prav tako zdaj gleda vame moj sin — —, sem torej res star — — in vendar. Čisto je pozabil na vse in strmel v ogledalo.

Žena je stopila k njemu:

»Kaj misliš, koga boš prosil?«

Andrej se je streznil, se obrnil in dejal:

»Bom že koga!«

Žena ga je prijela za roko in mu začela tolmačiti svoje mišljenje. Videti je biló, da se je že temeljito ukvarjala s tem problemom, njene besede so tekle gladko, skoraj naglo, neprizadet človek bi imel prav gotovo občutek, da se je svojih besed naučila na pamet.

»Vidiš, Andrej,« je govorila, »ni vseeno, kdo gre za botra. Otrok mora imeti tudi spomin na te dni, kakor jih imamo mi vsi. Boter torej mora biti petičen, saj je vendar navada, da otroku kupi obleko in še kakšen drug spominček — torej ne sme imeti tako majhnih dohodkov, kot jih imaš ti... To premisli. Dovolj znancev, sošolcev, prijateljev imaš — enega od teh si izberi in pojdi k njemu. — Name pa se ne smeš jeziti, češ: ona račun. Tako mora biti, in če je že račun, je nujen, ker je upravičen...«

Čisto razumljivo je, da je tudi Andrej Kobal priznal upravičenost ženinih misli; zvečer, ko sta legla drug k drugemu, pa sta si poleg drugih bolj sladkih besedi, ki so v takih trenutkih v navadi, povedala tudi nekaj stvarnih, namreč, da bo Andrej Kobal jutri stopil k Janezu Košenini, trgovcu, gostilničarju in mesarju, ki sta bila z njim v sorodniški zvezi po Kobalovi materi.

Prihodnji dan zvečer se je Andrej Kobal preoblekel in se napolil proti mestu. Stanoval je namreč zunaj mestnega hrušča, v majhni nizki hišici, obdani z zelenim plotom. Poslovil se je od otrok, nato pa je stopil na cesto. Počasi se je obrnil proti glavni cesti in jel premišljati, kako bi vso stvar čim bolj razločno in na kratko povedal. Ker pa ni mogel najti nobene pametne misli, je zamahnil z roko in zagodrnjal:

»Eh, bo že kako!«

Potem je šel skoraj brez misli naprej, dokler mu ni pogled padel v izložbo neke trgovine, kjer so bilé razstavljene knjige. Ustavil se je in bral naslove: roman, novele, estetika, etika, kulturna zgodovina —, vsi mogoči naslovi iz zgodovine in dejanj človeškega duha. Moj bog, si je mislil, kako človek riže v skrite globine samega sebe, išče spoznanja, raziskuje probleme, tipa po nevidnih in še nedognanih osnicah in poskuša najti razmerje med sabo in nepremično večnostjo, ki visi nad njim kakor neizmerno vprašanje. Tisoči in tisoči umetnikov, učenjakov, kritikov se pehajo stoletje za stoletjem za čudovitimi odkritji, iščejo razodetij — jaz pa iščem botra. Majhen drobec sem vsega sveta, nepomembna stvarca, živim kakor kapljica vode nekje na samoti in čakam, da pride veter in me odnese nekam, nihče ne ve, kam. In vendar je v tej majhni kapljici troje otrok, žena in tisoč majhnih za svet tako nepomembnih in zame tako važnih vprašanj. Spomnil se je, da je nekoč nekje bral, da se mora literat približati tistemu nečemu, kjer se človek dotika večnosti, človekov svet z vsemi niansami problemov občečloveških zakonov, ki rasto iz neke naravne nujnosti, s človekom samim, toda v skladu z vsem, kar je izven njega in v njem. Bog ve, si je dejal, ali je ta moj mali svet, ta moja drobna kapljica vredna, da bi jo na primer kdo opisal. Ali bi recimo jaz mogel biti model pisatelju, model, iz katerega bi umetnik pogledal še kam dlje kot samo do kroga, do katerega seže moje oko? Nasmehnil se je ob tej misli, ko se je spomnil vseh osemletnih doživetij, ljubezenskih noči in prepirov, ki slede zakonskemu življenju kakor dnevu noč in soncu nevihta. Na misel so mu prišli otroci, ki po svoje gledajo na svet, spomnil se je pestrosti svojega življenja, svojega šefa z zlato obkroženimi očali, ki dan za dnem pridiguje o razliki položajev v službi, a ima tudi dom, kapljico, kjer sleče svojo službenost in pozabi na vse položaje. Potem so mu prišli na misel stoteri, ki so hodili skozi sodnijska vrata, se vračali ali ostali notri, nenadoma pa je spoznal, kako se veže življenje z življenjem, človek s človekom, človeštvo z naturo in že je videl, kako ta njegova pot kljub svoji navidezni nepomembnosti ni brez vsakega pomena.

Za božjo voljo, si je dejal, saj bi kmalu pozabil, kam moram iti. Nehote si je popravil kravato in zasmel se je ob misli, da je kravata simbol človeka, ki je priklenjen na svojo usodo.

Velika, rumena hiša, na kateri se je svetil mogočen napis: *Jernej Košenina, trgovina — gostilna — mesarija*, je stala na majhnem trgu sredi mesta. Okrog nje so rastle mogočni kostanji, pod njimi so stale okrogle mize, pregrnjene z belimi prtji. Svetlo zeleno prebarvana ograja je oklepala hišo.

Andrej Kobal je obstal pred hišo in od same nestrpnosti stiskal in spet iztegoval prste, se gladil po licih in se nemirno prestopal z noge na nogo.

Nazadnje pa se je ojunačil, stopil na vrt, se ogledal na vse strani, nato pa se je napotil do drobne natakariče, ki je pravkar pritekla s polnim pladnjem kozarcev, in jo vprašal:

»Prosim vas, kje bi mogel dobiti gospoda Košenino?«

Natakariča mu je kar v teku odgovorila:

»V prvi sobi na levo!« in je že zdirjala mimo njega.

Kobal je počasi stopil čez vrt, prišel v vežo, se obrnil na levo, odprl vrata in je zagledal gospoda Košenino, majhnega debelega moža brez las, ki je imel za ovratnik zataknen prtčič in se sklanjal nad krožnikom. Sedel je sam. Ko je stopil Andrej Kobal do njega, je nekoliko dvignil svoje sive oči, ki so se nenadoma zasvetile, ko so opazile Andreja. Andrej se je nerodno priklonil in dejal:

»Dober večer! Na obisk sem prišel mimogrede. Dober tek!«

Gospod Košenina si je obrisal usta, potem pa je iztegnil roko, jo podal Kobalu in dejal:

»No, pa sedi!«, čez čas pa: »Kaj pa boš povedal?«

Andrej Kobal se je nerodno prekladal po stolu sem in tja, odpiral in zapiral usta, nazadnje pa je le iztisnil:

»Sin mi je star osem let. In gre k birmi. In sva dejala z ženo, če bi morda bili vi tako ljubeznivi in šli za botra. V sorodu smo, sva dejala, pa bi rajši vzela domačega človeka, ko se že tako in tako poznamo. In sem prišel danes, da vas tegá poprosim.«

Ko je Andrej Kobal povedal te nekam čudno zveneče besede, je Košenina mirno nadaljeval z večerjo, nekaj časa še molčal, nazadnje pa dvignil glavo, si spet obrisal usta, odložil prtčček, potem pa se je naslonil nazaj na stol, položil obe roki na mizo in odgovoril:

»Prav vesel sem, da si se name obrnil.«

Andrej Kobal se je nekoliko sklonil naprej, menda je hotel nekaj reči, Košenina pa je nadaljeval:

»Res vesel sem od srca, toda žalibog ti moram odkloniti. Jaz sam namreč imam hčer, kot veš, in ta bo tudi šla k birmi, Berdajs, tovarnar, saj ga poznaš po imenu, pa ima sina, ona bo botrica moji, jaz pa njegovemu — in to stane; kajpada, res je že, da stane oba, ampak stane, saj veš, kajne, da stane?«

Ni čakal odgovora, ampak je zaključil:

»Zato se ne morem vezati, čeprav bi se rad, saj sem ti od srca rekel, da me veseli, ko si se name obrnil.«

Potem je stegnil roko in pritisnil na gumb v steni. Vstopila je natakariča, njej je ukazal:

»Prinesi mi vrček piva,« nato pa se je obrnil h Kobalu in ga vprašal:

»Ali boš tudi ti kaj pil?«

Kobal pa se je dvignil in skoraj plašno odgovoril:

»Oprostite, ne morem,« zraven pa se je zlagal: »nujno pot imam še —«

Potem je skoraj zdirjal iz sobe. Ko pa se je vračal proti domu in je sam v sebi preklinjal Košenino, žlahto, Berdajsa in vse, ki so bili v kakršni koli zvezi s to stvarjo — je nazadnje sklenil, da bo prosil kar enega svojih tovarišev, zraven pa se je pridušil in preklel bogataše od začetka do konca sveta. Najbolj čudno pri celi stvari pa je biló, da je ženi, ko ga je vprašala, kako je opravil, čisto mirno dejal, da Košenine ni biló doma, ker je bil odpotoval po kupčiji za nekaj dni...



V sobi, kjer je uradoval Kobal, sta bilá poleg njegove mize še dve: za prvo je sedel droban starikav človek, Mihael Mehle, znan po tem, da je že dvajset let ločen in v ta spomin že dvajset let vsak dan pije, za drugo pa Kobalom mladostni in šolski znanec, Tone Hvala, po službi nekaj let pred Kobalom, poročen leto dni in še brez otrok. Kobal je obadva prihodnji dan po dogodku s Košenino nekaj časa sumljivo ogledoval, kar pa ni čudno, če se pomisli, da ju je pretehtaval. Gledal ju je v obraza in premišljal, nasproti komu naj izvede svoj včerajšnji sklep. Čez čas pa je že črtal Mehleta iz načrta. Pri tem je mislil na to, da ta prvič najbrž nikoli ni pri denarju in drugič, da najbrže na stara leta nima več smisla za take stvari, čeprav bi ne bile vezane s stroški.

Zaradi tega se je čez nekaj časa dvignil, stopil do Hvale in mu šepnil: »Pojdi, prosim te, z menoj na hodnik. Rad bi te nekaj vprašal.«

Hvala, visok, eleganten človek s črnimi lasmi in rjavimi očmi, je naglo poskočil, v obraz mu je sedla radovednost in že je stal poleg Kobala zunaj na hodniku. Tam se je naglo sklonil do Kobalovih ust in skoro skrivnostno vprašal:

»Kaj pa je?«

Kobal se je nekam nerodno usekoval, nazadnje je pa le pojasnil:

»Prositi sem te mislil, da bi šel mojemu sinu za botra.«

Hvala se je naglo iztegnil in mirno rekel:

»Oprosti, to je nemogoče.«

Kobal ga je pogledal v obraz in mu skoraj proseče razložil:

»Ne smeš me napačno razumeti... Nočem, da bi imel kakšne stroške. Pojdi — da mi ne bo treba okrog iskati in ni ti treba ničesar kupovati... Glavno je, da greš.«

Hvala si je prižgal cigareto, napravil nekaj korakov sem in tja, potem pa je začel:

»Saj te razumem. Toda, bodi vendar pameten. Sam boš natanko vedel, da je boter boter, to je človek, ki ne sme otroka pustiti na cedilu v njegovih željah. Vem, da nočeš, da bi si jaz delal stroške, toda jaz nočem biti boter, če ne smem biti boter, kar bi pa rad bil, če bi mogel biti. Saj veš, da ne morem dajati. Kajti kje naj vzamem, ko že sam težko živim. Poleg tega pa je vendar zate pametnejše, da dobiš koga, ki ima kaj pod palcem... Čakaj!«

Malce je sklonil glavo, potem pa se je naglo spet iztegnil, udaril z roko po Kobalovi rami in skoraj zavpil:

»Veš, kaj? Staremu reci. Stari bo šel!«

Stari pa ni bil Mehle, ampak šef, ki je sedel v sosednji sobi.

Kobal je odkimal, Hvala pa mu je dopovedoval:

»Česa se bojiš? Kaj se ti more zgoditi? Potrkaš, vstopiš, rečeš. Morda sprejme... On ima denar... Skoraj gotovo sprejme. Seveda, jasno je, da ne bo odklonil... Potem si na konju... In četudi bi odklonil..., a kaj, ne bo. Verjemi: ne bo. Še vesel bo.«

Andreju Kobalu je bilo nekako tako pri srcu kakor prejšnji dan. To je pa res čudno, si je mislil, kako vsi po vrsti odklanjajo to stvar. Rekel sem mu, da ne maram daril, pojasnil sem mu, da je to samo formalnost in nič drugega — in vendar noče. Kaj je neki na stvari? Zdaj pa me sili tja notri? Kaj naj storim? Sinoči sem se nalagal, še tega mi je biló treba.

»No,« je silil vanj Hvala. »No, poizkusi, prava reč. Česa se pa bojiš? Kakšna razlika pa je med vama? Ti si mlad, on je star. Ti boš še lahko star, on ne more biti več mlad. In nekaj človeka je v vsakem človeku.«

Kobal je skomignil z rameni in se vrnil v sobo. Sedel je za mizo in bral akte pred sabo, toda črke so se mu kar nekam izgubljale, se meglile in izginjale, da je moral neprestano mežikati.

Prekleta pravica, si je dejal, zdaj sedim tu in trpim za prazen nič, kakor bi bil brez vsake volje in moči. Kdo mi kaj more nazadnje, če ga res vprašam? Ali sem morda kaj ukradel? Ali sem se morda pregrešil proti dolžnosti v službi? Kaj takole strmim predse in v tele papirje, kot bi bil otrok? Kje je vzrok?

In kar na lepem se je spomnil vsega svojega življenja. Ko je bil študent, poln notranjega zdravja, načrtov, želja — — takrat je bil ves svet njegov, dá, celo demonstracij se je udeleževal v prvih vrstah, kričal, razsajal in metal kamenje, še stražnikov se ni bal, neštetokrat je sedel v policijskem zaporu. Takrat je tudi sanjal o borbi za proletariat in svobodo naroda, sanjal je o svoji bodočnosti in v skrivnih klubih je imel odločilno besedo. Kam je šla zdaj vsa korajža? Dá, potem je prišla skrb za kruh, nato Angela in otrok, služba, treba je bilo upogniti hrbet, kajti z leti je naraslo spoznanje, da so moči premajhne za velika hotenja. Končno je bil energičen samo še doma, tam je delal red in ukazoval... , nazadnje pa je izginilo še to, nehote in nevede je padla še ta moč z njegovih ramen... In to bo teklo mirno naprej: služba, plača, kosilo, večerja, postelja, spanje, zajtrk, dan za dnem, leto za letom... , potem pa pride smrt. Saj res. Nekoč bo treba umreti, iti za zmeraj odtod v nekaj neskončno nepoznanega. Takrat ne bo nobenega problema več razen vprašanja: zakaj oditi? Zakaj pustiti življenje in se nikdar več vrniti? Kako majhno je prav za prav vse, je Kobal razmišljal dalje, če človek pomisli na zadnjo sekundo. Kako nepomemben je ta urad in moje delo in te ure, ki jih izgubljam dan za dnem. In vendar mora biti vse to, ta prokleti red in disciplina, ta ječa predpisov, ta nič prida sistem. Ničesar ne morem, naj hočem kar koli. No, lepa je ta svobodna volja.

Porinil je papirje stran, se zagledal nekam predse, nenadoma pa ga je nekaj pograbilo, neko čustvo, kakor bi prišel spomin iz neznane mladosti, dvignil se je, stopil do šefovih vrat in potrkal. Že je zaslišal hripav glas in je vstopil.

V polmračni sobi je za široko mizo sedel sivolas starec, strmел je nad nekimi papirji, potem pa je počasi dvignil obraz, pogledal predse in snel zlate naočnike z nekoliko zardelega nosu.

Andrej Kobal se je priklonil, starec pa je vprašal:

»Kaj pa bi radi, Kobal?«

Andrej Kobal je stopil korak naprej in je čutil, da se mu znoji čelo. Moram reči, je še zaslišal nekje v sebi na dnu, nato pa je dejal:

»Prosim vas, da bi bili birmanski boter mojemu sinu.«

Šef je sprva obsedel, kot bi nečesa ne razumel, nato pa je vstal, nataknil naočnike in drsaje prišel do Kobala. Prav čeden je bil pogled na obadva. Na eni strani visoka, malce upognjena postava sivolasega človeka z resnim obrazom, ki mu lice in ves obraz izdihujeta izkušnje, samozavest in občutje neke nadmoči — na drugi pa majhen, droben človek s plašnimi rjavimi očmi in tresočimi rokami. Tako sta stali dve

dobi druga drugi nasproti in se molče ogledovali, dokler ni izpregovorila starejša skozi usta šefa:

»Občudujem vas, gospod Kobal. V mojih časih bi nikomur ne prišlo niti na misel, stopiti pred svojega predstojnika v uradu s takimi še manj ko zasebnimi stvarmi. Mi smo še poznali red in disciplino, ki je najbolj potrebna prav tam, kjer presojamo red in učimo disciplino; vi pa hodite mimo vsega tega, v mislih imate le samega sebe, — služba, poklic, delo, to vse pa vam je samo zato, da človek prvega dobi denar in brezskrbno živi. Toda jaz...«

Šef ni mogel končati stavka z Bog ve kakšno vsebino. V Andreju Kobalu tisti prejšnji čudni spomin na mladost še ni ugasnil; kar na lepem je namreč udaril s petami, kot se je bil tega učil pri vojakih, malo je manjkalo — vsaj videti je bilo tako —, da ni salutiral, potem pa je s strogim glasom, čigar barve še dolgo potem ni pozabil, rezko dejal:

»Oprostite, gospod šef!«, obrnil se je in brez vsake druge besede naglo zapustil sobo.

Šef je najprej obstal z odprtimi ustmi, potem pa je stopil dva koraka naprej, kot bi hotel iti v sosednjo sobo, toda premislil se je in se počasi vrnil k svojemu sedežu. Če pa bi mu bil dan dar, da bi slišal misli drugih ljudi, bi čul besede Kobala, ki je sedel v sosednji sobi za svojo mizo in sam sebi mrmral:

»Čakajte, hudiči, zdaj vam jo pa zagodem!«

4

In zdaj pride najbolj čudno. Ves večer je bil Andrej Kobal dobre volje, po večerji pa je od žene dobil nekaj denarja, odšel je v gostilno, izpil nekaj četrti vina, se vrnil in ženi povedal: »Botra že imam«. Potem je sladko zaspal, prihodnji dan pa je šel v urad, se sredi dopoldneva izmuznil v drugi oddelek, tam nekaj stikal, po uradnih urah pa se je postavil pred sodišče in čakal. Ni dolgo stal, ko je zdrknila iz vrat široka, plečata postava mladega moža s krepkimi potezami v obrazu, ustavila se je in razprostrla roke, kot bi hotela globoko vdihniti vase zrak, nazadnje pa se je razgledala na levo in desno in jo udarila naravnost čez cesto.

Ko je Andrej Kobal zagledal tega človeka, je brž stopil k njemu, se odkril in vprašal:

»Ali ste vi Štefan Pravica?«

Mož se je ustavil in se veselo zasmel. Nato pa je odgovoril:

»Seveda sem. In ne morem prav nič pomagati, da se je moj oče tako pisal. Kaj pa bi radi?«

Andrej Kobal je stegnil roko, z njo pograbil roko neznanca, mu jo stisnil in povedal:

»Jaz sem Andrej Kobal, sodni uradnik, in me prav veseli, da sem vas spoznal.«

Mož se je nekam čudno namuznil, krepko je tudi on stisnil Kobalovo desnico, se začel spet smejati in je v smehu izpraševal:

»Potem pa gotovo veste, da sem prav danes odsedel spet šest mesecev zaradi svojih predolghih prstov.«

»Seveda vem!« je odgovoril Andrej Kobal.

»Kaj pa bi radi od mene?«

Andrej Kobal je odgovoril:

»Malo čudno se vam bo zdelo, ampak vprašati sem vas mislil: ali bi hoteli iti za birmanskega botra mojemu sinu?«

Mož je stopil korak naprej, široko je odprl oči in šele čez čas vprašal: »Ali mislite resno?«

Andrej Kobal je pokimal in čisto iskreno je izvenelo, ko je zatrdil:

»Dá. Čisto zares vas prosim. Hvaležen vam bom. Ali hočete?«

Mož je razprostrl roke in z obema udaril ob Kobala, ga stresel in odgovoril:

»Duša, seveda hočem. Rad hočem. Prav rad hočem. Nate moja roko!«

Stisnil je Kobalu obe roki, potem pa je nadaljeval:

»Zdaj pa se morava pomeniti vse natanko. Za vruga me imá, kako da ste mene izbrali? Zakaj ste se prav zame odločili? No, kaj takega!«

In že je vlekel Kobala v sosednjo gostilno, stopil je k natakari in nekaj časa z njo govoril, potem pa so jima prinesli vina, in ko sta praznila kozarec za kozarcem, je Andrej Kobal povedal vso svojo križevo pot, ni izpustil najmanjše besede, nazadnje pa se je skoro razjokal in v pijanosti trgal besede iz sebe:

»To so sami zločinci, dá, sami zločinci...!«

## 5

Na dan birme je biló pri Kobalovih veselo, da še nikdar tako. Že zgodaj zjutraj je prišel boter, oblečen v novo temno obleko, gladko obrit je bil, počesan, oči pa so se mu zadovoljno smejale, ko je obstal med vrati in pogledal po kuhinji. V obeh rokah je imel naložene zavoje, da jih je komaj držal, veselo je mežikal in nato zaklical:

»No, zdaj sem pa tukaj!«

Stopil je korak naprej in začel odlagati na mizo zavoj za zavojem, potem pa jih je odmotal — prikazale so se čudovite stvari: obleka, perilo, igrače, knjige, čevlji, klobuk in še mnogo drugih drobnarij.

Ko je bilo vse izloženo, je segel v žep in položil na mizo drobno črno škatlico, odprl jo je in izvlekel iz nje zlato uro in verižico.

Kobalovi so kar strmeli od začudenja, junak dneva, mladi Kobal, pa je tipal zdaj to zdaj ono stvar in kar ni mogel verjeti, da je to njegovo.

»Za božjo voljo!« je vzkliknila Kobalova žena in prekrizala roke. »Kakšne stroške si delate.«

Boter je zamahnil z roko in dejal:

»Kaj bi tisto!« in je spet segel v žep suknjiča, privlekel zeleno knjižico iz njega in jo z nekoliko pretiranim poklonom ponudil Andreju Kobalu, ki je slonel ob kuhinjski omari in molče gledal naokrog, kot bi ničesar ne razumel.

»Nate!« je prijazno ponudil boter Štefan Pravica. »Vzemite in upravlajte to, imejte za svojega sina!«

S tresočo roko je Andrej Kobal sprejel knjižico in srce mu je burno udarjalo, ko je prebiral naslov: hranilna knjižica.

Potem je boter dejal:

»Zdaj bova s fantom šla. Do večera je moj. Zvečer pa bo prišel domov sam, kajti jaz moram še danes odpotovati.«

Pomežiknil je kar tja v en dan, nato je sedel in počakal, da so fanta preoblekli. In ko sta bila s Kobalom nekaj časa sama, je Štefan Pravica dejal:

»Srečen sem, da ste me izbrali za botra, nikdar ne bom tega ne vam ne fantu pozabil. Vendar vas prosim, nikar ne obešajte tegá na veliki zvon, če me imate količkej radi. Veste, stvar je namreč taka, da moj poklic nima čisto prave opore v naših zakonih, kajti dajalci zakonov so pozabili med ostale trgovske posle vpisati tatvino. Bodiva lepo prijatelj, a to obdrživa zase, kajti midva stojiva vsak na svojem bregu in se morava v tej naši družbi vsaj na videz smatrati za sovražnika, čeprav je na naši strani najbrže več toplih src kot na vaši...«

Nato sta spet vstopila mati in sin in boter je kmalu odšel s svojim varovancem.

Zvečer pa se je sin vrnil z žarečim, presrečnim obrazom. Pripovedoval je, kako sta se z botrom peljala v cerkev, iz nje pa v slaščičarno, nato v gostilno, potem pa nekaj časa ven iz mesta in kmalu spet nazaj na veselilni prostor v parku, tam sta se vozila na vrtiljaku, se drsala po drsalnici, obiskala vse prostore, kjer je biló kaj veselega, nazadnje pa sta šla celó v kino.

In ko je sin vse to povedal, je začel segati v žepe in je privlekel na dan cele kupe denarja.

Še nikdar ni bilá Kobalova družina tako srečna, ko to noč. Razumljivo je torej, da sta mož in žena zaspala šele proti jutru.

Ko pa se je Andrej Kobal prihodnji dan popoldne vrnil iz službe domov, je že pri vratih vzdihnil z zadovoljnim glasom:

»Bog je pravičen!«, nato pa je obmolnil in se ves dan zadovoljno smehljaj sam vase. In najbrž je prav imel, da je molčal. Kajti, kako bi mogel svoji ženi povedati, da je biló predsinočnjim vlomljeno pri vseh treh, ki niso hoteli postati botri njegovemu sinu, saj bi nazadnje še žena uganila, da je na ta način porazdelil pravico njihov boter Štefan Pravica.

## BELEŽKA O MILANU RAKIČU

TONE POTOKAR

Ja sam bio stvoren, Gospo, da se rodim,  
da živim, i umrem, sve u istoj kući,  
da celog života, nikud ne mičući,  
u istome kutu razgovore vodim.

A ja belim svetom rasuh život ceo;  
i na obalama gde je večna plima,  
i u svakom gradu, svakom mestu ima  
po kap moje krvi i mog srca deo...

(Milan Rakić)

Milan Rakić ni umrl nenadoma in nepričakovano, dasi je res, da širša javnost ni bila obveščena o pričakovanem koncu. Skoraj dve leti je bil težko bolan. Najpreje se je napatil v Pariz, prestal težko operacijo, kateri so sledile še druge. Ker je zaželel sončnejšo pokrajino, so njegovi najbližji začeli razmišljati o Sloveniji ali Švici. Vedeli so — in tudi sam je vedel — da je zapisan smrti. Odločili se niso ne za eno, ne za drugo, ampak so ga že skoraj umirajočega prepeljali v sanatorij »Srebrnjak«

na podnožju Slemena v Zagrebu. Tu je 30. junija zvečer tudi umrl. Samo ožji krog sorodnikov se je nahajal ob njegovi smrtni postelji. Njegove zemeljske ostanke so prepeljali v Beograd, kjer so jih v nedeljo 3. julija izročili materi zemlji.

Človeška pot pesnika Rakića je pestra in častna. Rodil se je v Beogradu, v patriarhalni in spoštovani rodovini Rakićev 22. septembra 1876., torej v istem letu ko naš Cankar. Njegov oče Mita, ki je zavzemal visoke položaje in bil tudi minister, se je ukvarjal tudi s književnostjo in je zlasti znan kot prevajalec iz francoščine (Hugo »Miserables«). Milan Miličević, pesnikov stari oče z materine strani, pisatelj, pedagog, zgodovinar, folklorist in prevajalec, ki ga cenijo kot najplodnejšega starejšega pisca med Srbi, vsekakor ni mislil, ko je s toliko naslado beležil v svojo kroniko leta 1876., da se mu je rodil vnuk, da bo ta vnuk, pravo njegovo nasprotje, z eno samo knjigo pesmi postal slavnejši v srbski književnosti kakor on sam z več ko sto izdanimi knjigami. Potem takem je bil dan Rakiću že po tradiciji in po krvi smisel za literaturo.

Ljudsko šolo, gimnazijo in takratno predhodnico današnji univerzi, veliko šolo, je Rakić dovršil v rodnem mestu. V gimnaziji je imel nekaj profesorjev, ki se jih tako rad spominja, tako Bogdana Popovića, znane književnega kritika srbskega, ki mu je predaval zemljepisje, pa Jovana Cvijića in Ljubo Stojanovića. Že na gimnaziji je začel književno delovati. Potem se je napotil v Pariz, kjer je diplomiral v pravu. Ko se je vrnil domov, je bil leta 1903. postavljen za pisarja v finančnem ministrstvu. Tu pa se ni dolgo zadržal, ampak mu je že prihodnje leto uspela premestitev v zunanje ministrstvo. Posvetil se je konzularno-diplomatski službi, v kateri je ostal do leta 1926., ko je bil upokojen.

V diplomatski službi je napredoval naglo. Bil je srbski konzul v takratni turški državi, in sicer v Prištini, Skoplju, pa v Solunu, potem šef propagandnega oddelka v ministrstvu. Kasneje svetnik v poslanstvu v Bukarešti, pa odpravnik poslov v Stockholmu, pa poslanik v Kopenhagenu, Sofiji in nazadnje v Rimu. Zlasti začetki so bili burni, radi težkih časov, v katerih se je takrat nahajala Srbija, ki je po eni strani bila ogrožena na severu, po drugi pa je iskala izhod na jug, na morje.

Kot človek predstavlja Rakić gospoda v pravem pomenu besede. Velika resnost in klasična zaprtost vase, ki sicer ne leži v srbskem človeku, sta bili njemu prirojeni. Redko se je smejal, še redkeje šalil. Tiho je govoril in malo, patosa ni poznal, bil je stoična narava, najraje je poslušal in molčal. Vendar ni bilo nič asketskega v njegovem značaju. Bil je bolj miselni ko čutni človek. Precejšna mera zagrenjenosti mu je bila lastna in z njo nekaj pesimizma, dasi ga ne smem imenovati pesimista v pravem pomenu te besede. Enkrat samkrat sem bil v njegovi družbi. Bilo je pred nekaj leti, ko je bil že predsednik beograjskega PEN kluba in sem se slučajno znašel na enem njihovih mesečnih sestankov v hotelu »Srpski kralj«. Name je napravil vtis redkobesednega duhovnega aristokrata v najvišjem pomenu te besede, zaverovanega v svoj svet, prijaznega, toda težko dostopnega.

Razen pesništva je bilo še nekaj v njegovem življenju, kar ga je privlačevalo, opajalo, kar je bilo njegova strast: glasba. Ljubil je klavir, po ure in ure na dan je igral. Najrajši je imel Chopina. V glasbi, in v Chopinovi posebej, je velika doza melanholije, ki je bila Rakićevi duši tako blizu. Pisateljica Izidora Sekulić je pred dvema leti zabeležila za-

nimivo anekdoto iz njegovega življenja. V izbrani družbi je nekdo lepo pel in drugi ga je prav tako spretno spremljal. Vsi so bili zaverovani v glasbo in Rakić še posebej. Na koncu točke je spremljevalec pripomnil pevcu: »Tisti ce niste držali kolikor bi bilo treba!« Rakić je bil naravnost iz sebe. Prvemu sosedu je zavpil na uho, kolikor je pač on mogel zavpiti: »No, in sedaj ce! Kakšen ce! Molči! In pusti duše sanjati!«

Občutje grenkobe življenja ga je gnalo v samoto. Odtod tisti njegov dolgoletni sen, da bi odšel v naravo, v Koviono blizu Ripnja, nekaj deset kilometrov južno od Beograda, kjer se je rodil njegov stric Miličević, da bi tam živel v miru, v spominih, da bi se spočil. Pa se mu ni izpolnil. In njegova gospa je pred desetimi leti ob neki priliki omenila, da so sanje njenega moža, da bi živel daleč od sveta, da bi se oblačil v žametno odelo in kolesaril.

S pesništvom se je začel pokojni Rakić ukvarjati v Parizu. Sam pripoveduje, kako je stanoval v nekem pariškem penziju, kjer je bilo najmanj dvajset stanovalcev obeh spolov, med drugimi tudi Srbi-študenti Koča Kumanudi (sedaj politik), Žika Spasojević (pozneje profesor beograjske univerze) in Jova Vučković (diplomat). Ves penzion je bil navdušen za Wagnerja. Tu je napisal svoje prve tri sonete, ki so potem izšli v »Srpskem književnem glasniku« pod psevdonomimom Z. I. 1902. Pesnik je kljub svoji anonimnosti takoj postal poznan. Od leta 1903. je objavljial pesmi pod polnim imenom. Do svetovne vojne je Rakić objavil okrog 60 svojih pesmi, po vojni pa še nekoliko. Večina je izšla (kar jih je sploh izšlo v revijah) v »Srpskem književnem glasniku« razen dveh, ki sta natisnjeni v »Srpsko-hrvatskem almanahu« 1910 in 1911 in dve v zagrebški »Novi Evropi« (1921). »Srpski književni glasnik« je imel tudi čast, da je natisnil Rakićevo »Pesem slovesa« (»Oproštajna pesma«), s katero se je pesnik leta 1929. poslovil od Muz. Kljub temu pa je v zadnji dvojni številki revije, ki je v celoti posvečena spominu pesnika Rakića, urednik presenetil občinstvo še z dvema Rakićevima pesmima, ki sta nastali zadnji čas (1937).

Rakićeve poezije je prav za prav za eno samo drobno knjigo na sto straneh. V posebni knjigi so doslej izšle Rakićeve pesmi štirikrat: »Pesme« v Beogradu leta 1903., »Nove pesme« pri Cvijanoviću v Beogradu leta 1912., »Pesme« v Zagrebu pri Novi Evropi leta 1924. in »Pesme« predlanskim pri Srbski književni zadrugi v Beogradu. Radi popolnosti podobe naj omenim, da je pokojni pesnik napisal tudi nekaj gledaliških kritik za »Srpski književni glasnik« v prvih letih njegovega izhajanja (1904 in 1905).

Prav kakor v življenju je Rakić tudi v poeziji otožno zagledan v problem človekovega bivanja na zemlji in v njegovo pomembnost, filozofsko poglobljen, razmišljajoč, vendar empirični racionalist, najbrže zato, ker je Srb, kakor je pred leti duhovito pripomnil Boža Kovačević. Kot dopolnilo lahko omenim, da je že Rakićev oče podrobno proučeval materialistično filozofijo in celo prevedel nekatera strogo znanstvena francoska filozofska dela. V isti smeri se je razvijal tudi sin. Rakićevo življenje in njegove pesmi se v tem oziru docela krijejo. Smrt, pojav uničenja, ga zanima predvsem in v prvi vrsti kakor dolgo vrsto svetovnih pesnikov. Večna mena, ki jo doživlja vse materialno na zemlji, je od začetka do konca ostala v njegovem pesniškem ustvarjanju. Že pokojni Skerlić ni soglašal z Rakićevim pretemnim pogledom na življenje, ko je pisal o

njegovih pesmih. Ni jih imenoval samo pesimistične, ampak naravnost budistične. Kljub vsemu temu se ne strinjam z mnenjem nekaterih, ki Rakića imenujejo pesimista. Ni pesimist, samo elegik je. On je čutil življenje, bil v njegovem vrtincu, toda vedno je bila poleg misel. Zdi se mi celo, da je v njegovih pesmih misel močnejša ko občutek. Najlepši dokaz njegovega realnega gledanja na življenjsko resničnost so sledeči stih, ki jih bom radi njihove krepkosti v celoti citiral:

Kad pomislim, draga, da će doći vreme  
kad za mene neće postojati žena,  
kad će čula moja redom da zaneme,  
i strasti da prodju kao dim i pena,

a da će, još uvek, pokraj mene svuda  
biti mesečine pod kojom se žudi,  
i mladih srdaca što stvaraju čuda,  
i žena što vole, i voljenih ljudi,

vrisnuo bih, draga, riknuo bih tada  
kao bik pogodjen zrnom posred čela,  
što u naporima uzaludnim pada...

Vse Rakićeve pesmi so intimni doživljaji, drobci, delci celote, ki je vse njegovo pesniško delo. V svetovni književnosti so redki pesniki, ki so bili v toliki meri avtokritični kakor Rakić in ki so v takem malem številu pesmi toliko povedali in dosegli toliko popolnost. Pri Milanu Rakiću človek namreč zastoj išče slabih pesmi. Kar je natisnil, je izbrušeno, je popolno na poseben način, je pristno njegovo. On ni oral na široko, ali je oral v globino. Njegova pesem je vžgala že v samem začetku. Bil je čas, ko so njegove pesmi, zlasti tiste iz znanega Kosovskega ciklusa, ki je nastal za časa njegovega bivanja med srbsko rajo na Kosovu, bile bojni klic in so veljale za narodni katekizem. In morda so prav iz tega cikla nekatere najpopularnejše Rakićeve pesmi sploh, tako zlasti Simonida, pa Jefimija in Na Gazi Mestanu. Je nekaj rasnega, čisto srbskega v teh pesmih, neka nagnjenost nad preteklostjo, nagnjenost, ki je pesniku več ko draga in od katere se ne more ločiti. In sploh je Rakić vse življenje zadržal pristen odnos do preteklega, se v njem izživljal in tolažil. Dokaz temu so zlasti stih:

Ja prošlost branim od smrti što preti,  
no onog časa kad ja sklopim oči,  
tad sve će samnom za svagda umreti.

Za mizo, v razgovoru, je pokojni Rakić nekoč dejal: »Da, pesme su za mene pričešće!« (Pesmi so mi obhajilo!). S temi besedami je nakazal svoj intimni, resnični odnos do umetniškega dela. On je umetniško ustvaritev spoštoval, cenil, bila mu je nekaj najvišjega, kar je človeku dano doseči. Kljub tujemu amalgamu, ki se ga je navzel v tujini, ko je črpal iz bogate zakladnice zapadne, romanske kulture, je Rakić ostal zdaleč bolj srpski in rasno izrazit pesnik kakor n. pr. Jovan Dučić. Rakićeve večni spremljevalci so bili francoski parnasovci, iz katerih je tudi zrastel. Vendar ne v toliki meri, da bi bil izgubil zvezo z domačijo.



Vsekakor je treba reči še besedo — dve o njegovi formi, o njegovem jeziku. V celoti je Rakićeva pesniška forma mirna, nekako izenačena, nerevolucionarna, toda klesana. Njegovi soneti so prvovrstni, kar zadeva obliko. Vendar je oblikovno zdaleč bolj starinski ko Jovan Dučić. Njegova in Dučićeva zasluga je, da sta poživila dva klasična srbska stiha, enajsterec in dvanajsterec. Rakić ju je toliko cenil in smatral v taki meri prikladna za srbsko poezijo, da je pisal skoraj izključno v enajstercu in dvanajstercu. Jezikovno so Rakićeve pesmi klene, izrazite, dasi ni mogoče reči, da bi bile iskane. Prvi cilj mu je jasnost, konciznost. Novejša, zlasti povojna srbska lirika je v tej smeri zelo napredovala. Toda ne smemo pozabiti, da je v Rakićeви pesmi neka moškost ne samo občutja, ampak tudi oblike, lapidarnost, udarnost, izrazita in klasična, ki je danes, v sodobnem pesništvu zaman iščete. V koliki meri je cenil zadetost besede, je dokaz njegova izjava v priložnostnem intervjuu, ko pravi: »Za jednog književnika najzanimljivije je čitati rečnike.«

Pesnik Rakić je umrl, njegovo delo je ostalo. Kljub svoji maloštevilnosti pomeni epoho v srbski književnosti in spada brez dvoma med najvišje vrhove jugoslovanskega pesništva. Vesele pesmi zaman iščete pri njem. Trpel je vse življenje, kljub svoji zunanji veliki karieri. Toda trpel je moško, nikoli jokal: Dokaz: njegove pesmi. Bil je sam, ker mu je tako velel notranji ukaz. Ljubil je preprostost, ker je v nji veličina. Umrl je doma, kakor je želel, dasi je toliko romal po tujem. In pokopan je v Beogradu, za katerim je tolikokrat hrepenel.

## PISMO

STEFAN ATANASOV

Poslala si, mati, včeraj mi pismo,  
in kitico geranij z njim,  
pozdravov v njem tisoče od tovarišev,  
ki v smehu mi jih pošiljajo.

Ko da sonce je z njim posijalo v zapore,  
sonce opojno in veselo,  
švignila ptička je skozi prostore,  
in razgibala dni nevesele.

Vsi smo bili se smejali,  
zapor je ves od smeha drhtel,  
ko s črnolom smo pisane zloge brali,  
naj miren bom in čakam, saj nad nami bdi Bog.

A veš li, mati, da danes  
jaz nisem več nemiren mladič,  
mi v duši setev je dozorela,  
ječarji mi pravijo, da sem bedak.

Nam zdravja, mati, geranja ne nosi,  
ječe izpile so nam življenje,  
milosti nihče med nami ne prosi,  
mi hočemo svobode in dneve brez jarma.

O Bogu mi ne piši, mati,  
Bog ne misli na nas.  
Skrite pod zemljo so ječe,  
v njih videti nas ne more.

Toda piši mi, mati,  
o črnih razorih in o tovariših,  
ali še v družbi me pomnijo svoji?  
ali še rdečijo se rute dekliske?

O pomladi na njivah mi piši,  
o vetru z juga, ki babičin plot je podrl,  
o zemlji, vkovani v črno trpljenje,  
o novi mi veri v mladih ljudeh.

O sebi pa, mati, kaj naj ti pišem?  
Jaz — to smo mi,  
tisočeri, po ječah zaprti,  
enega srca in ene smo volje.

Povej še, mati, mojim vrstnikom,  
ko v nedeljo v kolu so zbrani,  
da pomlad prihaja — od radosti bo pelo prostranstvo,  
prebudila se bodo polja in balkani!

Prevedla: S. A. in K. Š.

## R A Z N O

### BOJAN ISAJEV: ROJENI SMO NA BALKANU

Roman iz Bolgarske. Poslovenil Stane Melihar. Založba Modra ptica v Ljubljani, 1938. Strani 300.

Izmed vseh slovanskih književnosti nam je bolgarsko slovstvo po večini najmanj znano. Zato je v resnici hvale vredno prizadevanje nekaterih slovenskih založb, ki skušajo v zadnjem času zamašiti to občutno vrzel v naši prevodni literaturi. Tako so na primer lani izšle pri Mohorjevi družbi »Bolgarske novele«, a Jugoslovanska knjigarna je za letos napovedala prevod obsežnega zgodovinskega romana, ki ga je napisal nestor bolgarske književnosti Ivan Vazov. Posebno podjetnost pa je pokazala založba Modra ptica, ki je nedavno izdala kar dva prevoda iz bol-

garščine. To sta romana »Rojeni smo na Balkanu« *Bojana Isajeva*, ki je izšel med rednimi knjigami za letošnje leto, ter »Žanjec« *Jordana Jovkova*, ki ga je založba izdala kot izredno publikacijo. O drugem delu je prinesla »Modra ptica« v prejšnji številki razpravo B. Isajeva, o prvem pa prinašamo poročilo v naslednjem.

Isajevlji roman »Rojeni smo na Balkanu« ni zanimiv samo kot delo novejše bolgarske književnosti, marveč tudi kot podoba sodobnega življenja. Medtem ko bolgarski pisatelji na splošno radi obdelujejo zgodovinske motive, pa pripada Isajev nasprotni struji, ki zajema snovi iz neposredne časovne resničnosti. To je tudi vzrok, da bralca pričujoče knjige najprej in morebiti najmočneje pritegne ravno aktualnost dogodkov, ki tvorijo

časovni in sociološki okvir osrednje epične zgodbe. Oboje je v tem romanu tako tesno povezano med seboj, da je kolektivni naslov »Rojeni smo na Balkanu« upravičen kljub temu, da se za njim skriva predvsem individualna zgodba oziroma življenjski roman dr. Stefanova in njegove ljubice ter poznejše žene Katje.

Roman, ki se godi deloma v prejšnjem, deloma v našem desetletju, se začneja in zaključita na Dunaju, kjer živi odvornik, časnikar in politik Stefanov, sprva, da bi študiral državoznanstvo, pozneje pa v emigraciji. Čeprav je tej poslednji dobi Stefanovljevega življenja, v kolikor ga nam je pisatelj prikazal, posvečen skoraj ves drugi — krajši — del romana, se vendarle dogodki po večini gode v Bolgariji sami. Pa tudi, kadar se epski prostor razširi preko njenih meja, ne samo na Dunaj, ampak tudi v Pariz in celo v Ankaru in Bagdad, je Bolgarija in njeno življenje v ospredju pisateljevega zanimanja, tako da se knjiga po pravici imenuje »roman iz Bolgarske«.

Ta poudarek je v delu tako očiten, da zlahka opazimo, kako je vplival celo na razvoj ljubezenske fabule, ki ne izvira samo iz usode značajev, ampak je prav tako utemeljena idejno in sociološko. To pomeni, da je pisatelj Stefanovu in Katji dal ne le individualne, ampak tudi tipične poteze. Ali še drugače povedano: Stefanov in Katja nista le mož in žena, ampak hkrati tudi Bolgar in Bolgarka. Tragika njune osebne usode, ki doseže višek pač v poslednjem prizoru, ko Stefanov kmalu po poroki popolnoma sam — kot edini pogrebec — spremlja mrtvo ženo na dunajsko pokopališče, je v marsičem tragičen simbol usode, ki jo preživlja dandanes pisateljeva bolgarska domovina, ki išče svojo podobo na prehodu časov in svojo pot na razpotju krajev in kultur, to je na razpotju med vzhodom in zahodom.

Ključ za tako pojmovanje nam je dal avtor sam, ko pravi: »Balkanci niso orientarci, oni živijo na meji vzhoda in zahoda in nosijo v sebi dva svetova.« In takoj nato: »Katja, s svojo razbolelo dušo, ni hotela biti Bolgarka, ker ni hotela biti človek, ki niha med vzhodom in zapadom; hotela je biti Evropejka.« Zato tudi ni mogla razumeti Stefanova, trdega, v tradiciji zakoreninjenega Bolgara, ki je videl smisel življenja v ideji domovinstva in njegovi obrambi; le-to pa mu je bilo skorajda istovetno s kmetstvom in njegovim izročilom. Ta prirojena ljubezen do kmeta in vera v zemljo sta bili poglavitni vzrok, da se je popolnoma predal javnemu delu, politiki, v kateri mu je

ideal humaniteta in obča blaginja. »Boril se je za to upanje in v boju mnogih je bila zanj največja, najbolj zanosna lepota.« Razkol, ki ga povzroča v njegovi notranjosti omenjeno nasprotje med »tujino« in »domovino«, pa še poveča misel, ki je izražena v naslednjem vprašanju: »Ali imamo pravico do osebne sreče, če nas obdaja morje trpljenja?« In tako socialni delavec v njem zatira in izpodriva moža oziroma ljubimca, kar povzroča tragični spor v ljubezenskem odnosu med njim in Katjo, ki zbeži pred njim v Pariz, odkoder se naposled utrujena in smrtno bolna vrne v njegov objem.

Šele sedaj spoznata, kaj ju je ločilo, in prav to spoznanje ju nazadnje tudi združi. Katja je umirajoča doumela veliki pomen sreče, za katero se je boril politik in »vojščak« Stefanov, le-ta pa je ob njej spoznal skrivnost lepote, »večno človeško, iracionalno, kar ostane kljub vsem zgodovinskim spremembam«. To je, kakor se zdi, tudi pisatelj osebni odgovor na vprašanja, ki so mučila Stefanova in ki so poleg osrednje zgodbe poglavitna vsebina pričujočega romana.

Že spredaj smo na kratko omenili, v čem je bistvo te problematike, ki je izražena tudi v naslovu. To pa ni samo vsebinska značilnost in zanimivost pričujočega romana, ampak nudi pisatelju tudi priliko, da svojo povest venomer prekinja oziroma pojasnjuje z različnimi razmišljajočimi ekskurzi v zgodovino, zemljepis, filozofijo, politiko, sociologijo in folkloro.

Tako sledimo ne le zgodbi Stefanova in Katje ter z njo bolj ali manj tesno zvezanim epizodam, marveč se pred nami odgrinja izredno pisana in nazorna podoba Bolgarije in njenega življenja bodisi doma bodisi v tujini. Razen domačih političnih borb, v katerih ima Stefanov zelo pomemben delež, je pisatelj posebno podrobno in na široko opisal življenje bolgarskih dijakov na Dunaju in tudi drugod. Tega ni storil samo z namenom, da razširi svoj roman v epskem smislu, ampak v prvi vrsti zato, ker nas je na ta način najlažje seznanil s celo vrsto vprašanj, ki dandanes vznemirjajo ljudi, ki so »rojeni na Balkanu«. Odmevom neposrednih političnih in zgodovinskih dogodkov (umor kralja Aleksandra, vojska v Abesiniji itd.) se pridružujejo v tem romanu diskusije o Balkanu in Balkanski zvezi, o vzhodu in zahodu ter vprašanja, ki naj pričajo, da so Balkan, prednja Azija in severnoafriške dežele pred novimi, zapletenimi dogodki. Omembe vredno je tudi dejstvo, da je Isajevlji roman ena izmed redkih neslovenskih knjig, v katerih se omenjajo

tudi Slovenci. Posebno zanimiva so nadalje mesta, kjer govori pisatelj o bolgarskem človeku, o kmetih, ženah, me-nihih, vrtnarjih (rožno olje!), zlasti pa o izseljencih in hajdukih. Izredno nazorna, kar monumentalna je na primer postava hajduka Komitova, ki spominja tako po svojih osebnih potezah kakor tudi po skoraj legendarnem vplivu, ki ga ima na ljudstvo, na slovaškega hajduka Nikolaja Šuhaja. Čeprav ima roman, ako ga vrednotimo z estetskega vidika, tudi svojo Ahilovo peto (v kompoziciji in psihologiji), je vendarle zanimiva, napeta in branja vredna knjiga.

Prevod Staneta Meliharja je v celoti dober. Moti le nekaj posameznih izrazov in oblik, tako na primer: pričinja nam. pričinja se; poročiti koga nam. p. se s kom; itak nam. tako; napram nam. proti, nasproti; acc. duh nam. duha; opasno nam. nevarno; umrl na čem nam. za čim. Vendarle pa takih pomanjkljivosti ni veliko in bistveno ne zmanjšujejo vrednosti prevoda.

France Vodnik

#### POJASNILO G. UREDNIKU LJUBLJANSKEGA ZVONA

Uredništvo Ljubljanskega zvo-na (Juš Kozak) je priobčilo v št. 7—8 članek z naslovom »Odgovor o ocenah in založnikih«, v katerem graja poleg drugega tudi nekatere založbe, ker ne pošiljajo Ljubljanskemu zvonu knjig, ki so jih izdale, v oceno. Zelo smo se začudili, ko smo videli, da navaja med njimi tudi Modro ptico, in to celo na prvem mestu. Resnici na ljubo moramo povedati, da je Modra ptica pošiljala Ljubljanskemu zvonu vse svoje knjige

v oceno prav do sredine leta 1936. Šele ko je videla, da Ljubljanski zvon že poltretje leto ni ocenil nobene prevodne knjige Modre ptice, je pošiljanje teh knjig v oceno Ljubljanskemu zvonu ustavila. Res ne vemo, komu na ljubo naj bi pošiljali v oceno knjige, če potem niso ocenjene in če urednik Ljubljanskega zvona sam pravi: »Ne gre za prevode, o katerih je bilo poročanje — priznamo — pomanjkljivo.« Izvirne knjige je pa Založba Modra ptica Ljubljanskemu zvonu vedno pošiljala v recenzijo in jih bo vse dotlej, dokler jih bo ocenjeval. Celo v zadnjem zvezku Ljubljanskega zvona, v katerem nam Juš Kozak očita, da ne pošiljamo knjig v recenzijo, je na drugi strani plat-nic napisano tudi tole: *Uredništvo je prejelo v oceno te knjige: ... Gradnik Alojz: Večni studenci. Pesmi. Založba Modre ptice. Ljubljana 1933.* Vprašujemo se torej zakaj napada J. K. tudi Modro ptico, in to celo na prvem mestu, ko mu vendar pošilja knjige v recenzijo, in zakaj želi prejemati v recenzijo tudi knjige, o katerih, kakor v članku indirektno sam priznava, ne bo mogel prinašati v svoji reviji ocen? Upamo, da bomo brali v prihodnji številki Ljubljanskega zvona primerno pojasnilo. Na vsa druga, ne baš zelo trezna spotikanja ob založništva, mi ne moremo reagirati, ker so prepavšalna.

Na splošno pa naj glede recenzijskih izvodov pripomnimo sledeče: Založba Modra ptica je z veseljem pripravljena pošiljati (mnogim jih že pošilja) svoje knjige v oceno vsakemu listu, katerega knjižno-poročevalska rubrika je na primerni višini in ki nam lahko zajamči, da bo vsaj vsaka druga knjiga zares ocenjena.

Uredništvo Založbe Modre ptice.



**Salda-konte, štrance, journalne,  
šolske zvezke, mape, odjemal-  
ne knjižice, risalne bloke itd.**

***nudi po izredno ugodnih cenah***

***Knjigoveznica  
Jugoslovanske  
tiskarne***



***v Ljubljani  
Kopitarjeva 6  
2. nadstropje***



**.KVERTA<sup>™</sup>  
LJUBLJANA**

TYRŠEVA CESTA 67

TVORNICA KUVERT IN  
KONFEKCIJA PAPIRJA

**Klišeje**



*vseh  
vrst  
po  
fotogra-  
fijah  
in  
izbah  
izvrtuje*

**Klišarna  
St. Deu**

*Ljubljana, Dalmatinova ul. 13*

**Tiskarna Merkur**

LJUBLJANA, GREGORČIČEVA UL. 23



SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROČILA, KI JIH BO IZVRŠILA HITRO,  
LIČNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE,  
REVIJE, KUVERTE, MEMORANDE, RAČUNE, LETAKE, LEPAKE,  
POSETNE KARTE, LETNA POROČILA, VSTOPNICE, VABILA ITD.  
VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA: »SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE  
UPRAVE DRAVSKE BANOVINE« IN »ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB«,  
KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE

TELEFON 25-52